

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: «Протидія корупції як структурна складова національної безпеки»

Виконав: студент
групи ПУ23-1м
Спеціальність 281
«Публічне управління та
адміністрування»
Говоруха А.О.

Керівник Ковальов В.Г.
Кандидат наук з державного управління, доцент

Рецензент Ковальов В.Г.
Кандидат наук з державного управління,
доцент

Дніпро – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯМ В УКРАЇНІ.....	6
1.1 Визначення поняття «корупція» у наукових дослідженнях.....	6
1.2 Причини поширення корупції та типологія корупційних правопорушень.....	12
1.3 Проблемні питання протидії корупційним діям в Україні	19
РОЗДІЛ 2. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	27
2.1 Аналіз діяльності антикорупційних органів України в умовах воєнного стану.....	27
2.2 Вивчення міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції.....	37
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	46
3.1 Стратегічні напрямки подальшого розвитку механізмів запобігання корупції в органах публічної влади України.....	46
3.3 Удосконалення правового врегулювання інституту викривачів в Україні як складника протидії корупції	53
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні корупція є однією з найбільших та найактуальніших проблем, що суттєво впливають на функціонування як держави, так і суспільства в Україні.

Основні причини поширення корупційних явищ у країні пов'язані з неефективним управлінням, низьким рівнем громадянської свідомості, відсутністю належних механізмів громадського контролю та слабким розвитком цивільного суспільства. Корупція не лише суттєво обмежує соціальні, політичні та громадянські права громадян, але й унеможливорює призначення на державні посади добросовісних і кваліфікованих осіб. Вона призводить до маргіналізації окремих верств населення, сприяє правовому нігілізму та підриває довіру до можливості побудови в Україні демократичного, соціального та правового ладу.

У ситуації, коли корупція охоплює всі рівні державної влади, вирішення соціальних, економічних і політичних проблем стає практично неможливим. Наслідки корупції не лише уповільнюють розвиток суспільства, але й становлять серйозну загрозу національній безпеці країни.

Тому питання боротьби з корупцією та пошук ефективних шляхів її подолання стають предметом постійної уваги як теоретиків, так і практиків, а також працівників новостворених антикорупційних органів, громадських організацій та міжнародних установ.

Проблемам корупції, зокрема виникненню корупційних ризиків та розробці механізмів їх запобігання і протидії, приділяється значна увага вітчизняними науковцями, такими як Н. Ахтирська, І. Басанцов, О. Зубарева, О. Калітенко, М. Мельник, А. Савченко, О. Прохоренко, О. Шостко та ін.

Однак, варто зазначити, що попередні наукові дослідження не зосереджувалися на детальному аналізі конкретних заходів щодо запобігання та протидії корупції в органах публічної влади України. Аналіз існуючої

наукової літератури з цієї тематики показує, що деякі аспекти боротьби з корупцією потребують нових підходів і вдосконалення наукових методів.

Отже, актуальність досліджуваної теми підтверджується її орієнтацією на визначення: особливостей антикорупційної політики як важливої частини загальної внутрішньої політики держави, що має на меті забезпечення конституційних прав та свобод громадян, а також захист їхніх інтересів; сутності перспективних напрямків підвищення рівня координації між суб'єктами боротьби з корупцією та співпраці з громадськістю, з урахуванням нових антикорупційних законів.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів протидії корупції в органах публічної влади з огляду на забезпечення національної безпеки.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити поняття «корупція» у наукових дослідженнях;
- систематизувати причини поширення корупції та типологію корупційних правопорушень;
- з'ясувати проблемні питання протидії корупційним діям в Україні;
- проаналізувати діяльність антикорупційних органів України в умовах воєнного стану;
- вивчити міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції;
- дослідити стратегічні напрямки подальшого розвитку механізмів запобігання корупції в органах публічної влади України;
- запропонувати шляхи удосконалення правового врегулювання інституту викривачів в Україні як складника протидії корупції в Україні.

Об'єкт дослідження – процеси формування та реалізації конкретних підходів щодо запобігання корупції в органах публічної влади в контексті національної безпеки.

Предмет дослідження: державна політика у сфері запобігання корупції як складова забезпечення національної безпеки України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розширенні теоретичних і методологічних основ, а також у розробці практичних рекомендацій щодо покращення механізмів державного управління для запобігання корупції в органах публічної влади в контексті національної безпеки. В рамках дослідження було проаналізовано міжнародний досвід у боротьбі з корупцією, визначено основні стратегічні напрямки розвитку антикорупційних механізмів в Україні, а також запропоновано шляхи удосконалення інституту викривачів як структурного елемента протидії корупції в Україні.

Практичне значення роботи. Результати дослідження, сформульовані висновки та пропозиції можуть стати основою для теоретичних і практичних досліджень державної політики у сфері запобігання та протидії корупції в Україні з урахуванням досвіду інших країн.

Методи дослідження: наукового пізнання для визначення сутності поняття «корупція», узагальнення та систематизації для дослідження основних характеристик і класифікації форм і видів корупції; методи аналізу та синтезу для виявлення причин корупції, її наслідків та визначення ключових способів її подолання; порівняльний метод для оцінки ефективності існуючих в Україні механізмів боротьби з корупцією; метод узагальнень для визначення механізмів державного управління у сфері запобігання корупції; графічний метод для візуалізації результатів дослідження та відображення просторової структури аналізованих явищ і процесів.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 69 найменувань, 3 додатків. Повний обсяг роботи – 74 сторінки з них основний текст – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ДІЯМ В УКРАЇНІ

1.1 Визначення поняття «корупція» у наукових дослідженнях

На сучасному етапі розвитку України корупція офіційно визнана однією з ключових загроз національній безпеці. Її вплив охоплює всі сфери суспільного життя, підриваючи довіру до державних інституцій, стримуючи економічний розвиток та створюючи перешкоди для демократичних реформ.

Керівництво країни, усвідомлюючи загрозу, формує державний і правовий механізм для її ліквідації. Це досягається через усунення причин її існування, зокрема шляхом впровадження системи превентивних заходів, а також покращення правових і організаційних засад для запобігання та боротьби з корупцією.

Корупція є складним явищем, яке є частиною соціальної реальності, вплив якої охоплює більшість населення в багатьох країнах світу. Вона підриває систему соціальних цінностей, пріоритетів, потреб і інтересів, охоплюючи майже всі сфери суспільного життя та форму свідомості.

Як і будь-яке складне явище, корупція не має єдиного універсального визначення, і в науковій, навчальній та публіцистичній літературі існує різноманіття методологічних підходів до її трактування.

Спробуємо проаналізувати різні підходи до розуміння явища «корупція».

У міжнародних правових актах, де визначається корупція, її тлумачать по-різному. Так, у Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 року, корупція визначається «як здійснення або нездійснення будь-якої дії під час виконання обов'язків через отримання подарунків, обіцянок або стимулів, або їх незаконне приймання, коли така діяльність або

бездіяльність має місце. Також вказано, що поняття корупції повинно трактуватися в межах національного права» [25].

Страсбурзька конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію, ухвалена 4 листопада 1999 року, визначає корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування або отримання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання обов'язків особою, яка отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість такої вигоди, або поведінку цієї особи» [61].

Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» № 568 від 22 липня 2003 року не дає чіткої дефініції корупції, але розкриває поняття «активної» та «пасивної» корупції. Активна корупція включає обіцянку, пропозицію чи надання, прямо або через посередників, особі, яка виконує керівні функції в приватному секторі, неналежної вигоди для того, щоб ця особа порушила свої обов'язки, виконала певну дію або утрималася від неї. Пасивна корупція означає ситуацію, коли така особа приймає або пропонує, безпосередньо чи через третіх осіб, неналежну вигоду для себе чи інших осіб, щоб порушити свої обов'язки і здійснити чи утриматися від дії [54].

У Кодексі поведінки посадових осіб, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року, корупція визначається як «... скоєння певних дій під час виконання обов'язків або у зв'язку з ними в результаті прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів, або їх незаконне одержання, щоразу, коли наявна така дія або бездіяльність». Це визначення охоплює не лише факти прийняття матеріальних благ посадовою особою, а й її поведінку в рамках службових обов'язків, яка може бути впливовою через отримання незаконних переваг або стимулів [25, с. 23].

Прагнучи надати узагальнену дефініцію корупції, ООН у довідковому документі щодо боротьби з корупцією визначає це явище як «зловживання державною владою з метою задоволення особистих інтересів. Такий підхід

акцентує увагу на використанні владних повноважень не для суспільного блага, а для досягнення приватних вигод» [28, с. 170].

Слід відмітити, що у національному законодавстві визначення корупції вперше було закріплено в Законі України «Про боротьбу з корупцією» 1995 року. У ньому корупцію визначали як «діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, яка спрямована на незаконне використання своїх повноважень для отримання матеріальних благ, послуг, пільг чи інших переваг» [49].

У чинному Законі України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою своїх службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей для отримання неправомірної вигоди чи прийняття такої вигоди, її обіцянки або пропозиції для себе чи інших осіб. Також корупція охоплює обіцянку, пропозицію або надання неправомірної вигоди іншій особі чи на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам з метою спонукати її до протиправного використання своїх повноважень» [51].

Треба зазначити, що обидва закони були спрямовані на приведення національного законодавства у відповідність до вимог Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до неї, а також Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) [27; 30]. Внесені до кримінального законодавства зміни охоплювали: визначення хабарництва у публічному секторі та запровадження відповідних санкцій, уточнення терміна «службова особа» (включно з іноземними службовими особами та представниками міжнародних організацій), криміналізацію зловживання впливом та запровадження спеціальних положень, які регулюють хабарництво у приватному секторі.

Однак зазначене законодавче визначення корупції є специфічним, оскільки воно не є універсальним і не охоплює всі види корупційних проявів, відповідальність за які передбачено національним законодавством. Ця дефініція сформульована виключно для цілей Закону України «Про запобігання корупції».

Крім того, законодавство України передбачає адміністративну відповідальність за деякі корупційні дії. Це отримало подальший розвиток у 2011 році зі змінами до відповідного законодавства. Наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) був доповнений новою главою 13-А. У редакції Закону від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII ця глава має назву «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією». Вона охоплює статті 172-4 – 172-9, які регулюють такі правопорушення: порушення обмежень на сумісництво чи суміщення з іншими видами діяльності, отримання подарунків з порушенням закону, недотримання вимог фінансового контролю, конфлікт інтересів, незаконне використання службової інформації та бездіяльність у сфері протидії корупції» [26].

Доктринальний підхід до визначення корупції бере свій початок ще з моменту становлення держави як соціального інституту, коли феномен корупції вперше привернув увагу науковців.

У сфері теорії управління корупцію розглядають як порушення або руйнування нормального, нормативно закріпленого державного чи муніципального управління, передбаченого Конституцією, законами та іншими нормативними актами. Це часто призводить до системної неефективності управління, коли особисті або корпоративні інтереси переважають над державними та суспільними.

Соціологічний підхід аналізує корупцію через різноманіття нормативних систем і соціальних чинників, які сприяють корупційній поведінці. Він також дозволяє врахувати відмінність оцінок цього явища різними групами. Корупція в соціології розглядається як форма соціальних відносин, яка проявляється у взаємодії суб'єктів з різними обсягами ресурсів у межах різних інститутів як нормативних систем. Одним із чинників корупційних відносин є дефіцит ресурсів у суб'єкта, що може бути викликано як об'єктивними причинами (наприклад, недосконалістю

нормативної бази), так і суб'єктивними (відсутністю бажання дотримуватись норм).

З точки зору юриспруденції, зокрема кримінального права, корупція визначається через призму законності чи незаконності відповідних дій. Юристи аналізують корупцію у зв'язку з явищами, регульованими законодавством.

У правовій літературі існує два основні підходи до визначення корупції.

Перший підхід (широке розуміння) визначає корупцію як негативне явище, притаманне публічному апарату управління, яке проявляється у деградації владних структур. Воно полягає в умисному використанні службовцями свого службового становища, статусу чи авторитету з метою особистого збагачення або для досягнення групових інтересів.

Другий підхід (вужке розуміння) трактує корупцію як ситуацію, коли посадова особа приймає незаконне або морально неприйнятне рішення, що приносить вигоду іншій стороні (наприклад, компанії, яка незаконно отримує державний контракт), а сама особа отримує за це неправомірну винагороду [57, с. 2].

Типовим прикладом корупційної ситуації є ухвалення рішення, яке порушує закони або неписані суспільні норми, де обидві сторони діють за взаємною згодою. Вони отримують незаконні вигоди та переваги, при цьому намагаючись приховати свої дії.

Як зазначає В.В. Гура, «підвищена суспільна небезпека корупційних дій зумовлена не лише тим, що посадова особа чи службовець керуються власними корисливими інтересами, а не інтересами служби. Вона також полягає в можливості певних організацій чи осіб довільно, залежно лише від визначеної ціни та власних інтересів, впливати на формування поведінки такого суб'єкта» [10, с. 77].

Зловживання посадовою особою своїм становищем у власних інтересах, всупереч службовим обов'язкам, задля особистого збагачення є

характерною рисою більшості посадових і службових злочинів та правопорушень. Таким чином, ключовою ознакою корупції виступає продажність посадових осіб і службовців різних категорій, що виникає внаслідок підкупу.

Основою корупції завжди є незаконна угода між представником влади або управління будь-якого рівня та особами, групами чи організаціями, які зацікавлені у певних їхніх діях. Водночас прирівнювання корупційних правопорушень до посадових і службових злочинів робить недоцільним виділення корупції як окремої категорії.

За твердженням професора Р. Клітгаарда, «корупція є наслідком неефективності суспільних інститутів. Її рівень можна описати через формулу: Корупція = Монополія владних повноважень + Свобода в ухваленні рішень – Підзвітність» [67, с. 19].

Ця формула підкреслює, що концентрація влади та відсутність контролю сприяють поширенню корупційних практик.

М.І. Мельник також пропонує підходи до розуміння явища «корупція», зокрема як:

- підкуп і продажність посадових осіб, що фактично прирівнює корупцію до хабарництва;
- зловживання владою або службовим становищем з метою отримання матеріальної вигоди;
- зловживання владою або службовим становищем, що здійснюється через будь-які особисті інтереси;
- використання службових повноважень, статусу посади та пов'язаних із ними можливостей для задоволення особистих чи групових інтересів;
- складову або окремий різновид організованої злочинності [33, с. 113–116].

Отже, корупція має унікальні, специфічні риси, які чітко відрізняють її від інших правових явищ, і ці риси повинні бути відображені у визначенні.

На нашу думку, до таких ідентифікуючих характеристик корупції належать: її природа як соціального явища; системний характер; порушення процесів соціального управління в усіх сферах суспільного життя як наслідок корупції; прояви у вигляді численних корисливих зловживань службовими повноваженнями в державному, муніципальному та приватному секторах; а також різноманітні форми підкупу та продажності посадовців.

Розуміючи, що жодне визначення не може повністю охопити всі аспекти цього явища, пропонуємо розглядати корупцію як соціальне та системне явище, яке проявляється у неправомірному використанні особами з владними чи управлінськими повноваженнями свого статусу, авторитету або становища в особистих чи корпоративних інтересах. Це призводить до деградації влади, руйнування соціального управління та послаблення суспільних інститутів.

Варто також зазначити, що численні підходи до визначення корупції свідчать про складність і багатогранність цього явища. Вивчення корупції, як і саме явище, постійно еволюціонує, що вимагає глибокого аналізу та подальшого розвитку теоретичних основ її розуміння.

1.2 Причини поширення корупції та типологія корупційних правопорушень

На сьогодні в Україні, на жаль, відсутня єдина та ефективна антикорупційна політика. Заходи в цій сфері часто проводяться без належної координації, що призводить до їх неефективності.

Корупція в країні стала не просто інцидентними випадками, а системним явищем, яке серйозно загрожує основам безпеки держави та суспільства, порушує права громадян і шкодить законним інтересам.

Як слушно відмічає А.Н. Новак, «у результаті системної корупції держава не лише зазнає економічних втрат, а й втрачає свою репутацію на

міжнародній арені, що, в свою чергу, призводить до скорочення інвестиційної привабливості» [39].

Корупція створює серйозну загрозу для економіки країни та національної безпеки, особливо в умовах війни з РФ. Як зазначають дослідники К. Бабенко і С. Лазаренко, під час війни ефективне виявлення та запобігання корупційним правопорушенням значно ускладнюється або стає неможливим [3]. Це робить питання боротьби з корупцією надзвичайно актуальним та критично важливим для України сьогодні.

Правильна стратегія протидії корупції є критично важливою для України. Від розробленої тактики та методології антикорупційної діяльності залежить ефективність боротьби з цим явищем.

За роки існування корупція набула різноманітних форм прояву, що свідчить про її системність і добре відпрацьовані схеми. Деякі з цих форм навіть не розглядаються як правопорушення згідно з чинним законодавством, що ускладнює процес покарання винних.

Згідно з думкою вчених, подолати корупцію значно складніше, ніж позбутися тіньової економіки, оскільки вона створює серйозні дисбаланси в соціальному розвитку і має загрозливий вплив на національну безпеку [53, с. 314].

Багатогранність прояву корупційних взаємовідносин призводить до існування різних видів корупції. У Додатку А подано схематичне представлення видів корупції, узагальнене на основі досліджень [37, с. 21; 58, с. 338-344].

Отже, корупцію можна класифікувати за різними ознаками, зокрема за рівнем і сферою її прояву.

а) побутова корупція: виникає в контактах між громадянами та державними або іншими посадовими особами, які ухвалюють важливі для громадян рішення (наприклад, чиновники, лікарі, вчителі);

б) ділова корупція: стосується взаємовідносин між бізнесом і владою або між самими бізнес-структурами;

в) корупція вищих ешелонів влади: має місце в політичному середовищі, коли політики чи депутати отримують підкупи з метою прийняття певних законодавчих рішень або за інших умов [21, с. 28].

За сферами прояву корупція поділяється на:

- політичну корупцію: пов'язану з діями представницьких органів влади;
- корупцію в публічній службі: у діяльності органів виконавчої влади, зокрема при наданні публічних послуг;
- корупцію в судовій та правоохоронній системах: в органах кримінальної юстиції та судочинстві;
- корупцію в економіці: в таких сферах, як публічні закупівлі, митниця, податкова система.
- корупцію в соціальній сфері: в освіті, охороні здоров'я, соціальному забезпеченні;
- корупцію в приватному секторі;
- корупція в спорті [21, с. 28].

Корупція також поділяється на різні рівні поширення залежно від її прояву в органах влади:

1) верхівкова корупція: має місце на найвищих щаблях влади, де створюються масштабні корупційні схеми і ухвалюються важливі рішення, що мають серйозний вплив на державну політику та економіку;

2) серединна корупція: характерна для середнього рівня управлінців, де фінансові потоки менші, а вплив на державну власність обмежений. Зазвичай залучається менше осіб до корупційних схем;

3) низова корупція: стосується дрібних чиновників, які працюють на місцевому рівні, в районах, містах або районах у містах. Вони не приймають важливих управлінських рішень, а лише готують їх, видають дозвільні документи чи здійснюють контролюючі функції;

4) злиденна корупція: виникає епізодично, коли особа, через матеріальні труднощі, бере участь у корупційних схемах, зазвичай на низькому рівні [40, с. 100].

Корупція може бути поділена на два основні напрямки залежно від її учасників та механізму взаємодії:

а) внутрішня корупція: виникає всередині однієї організації або установи. Тут обидві сторони – корупціонер та особа, яка пропонує або вимагає неправомірні вигоди – є співробітниками цієї установи. Це може включати різноманітні внутрішні зловживання та взаємодії;

б) зовнішня корупція: відбувається між посадовою особою та приватною особою. У такому випадку корупційні дії спричиняють вплив на відносини між державними органами і зовнішніми суб'єктами, такими як бізнес чи інші інтереси.

Корупція також може мати різну мету, в залежності від того, яку вигоду хочуть досягти сторони:

– прискорювальна корупція: коли особа намагається пришвидшити процес вирішення питання чи досягнення бажаного результату;

– гальмівна корупція: коли корупціонер створює перешкоди для вирішення певної справи чи досягнення мети;

– корупція заради «добрих відносин»: коли ініціатор корупційних відносин намагається створити дружні зв'язки або вигідні стосунки з корупціонером, пропонуючи йому вигоди чи послуги [31].

Корупція може бути класифікована за ступенем регулярності її проявів на такі види:

1) епізодична або одинична корупція: відбувається рідко, лише один раз або час від часу. Це випадкові прояви корупційних дій, що не мають сталого характеру;

2) систематична або інституційна корупція: це форма корупції, яка є регулярною та постійною, закріплена в певних інституціях або системах, де корупційні дії відбуваються на постійній основі;

3) клептократія: специфічна форма політичної корупції, де уряд існує для збагачення його членів та збільшення їх політичного впливу. Це відбувається через зловживання владою чиновниками та політиками, які використовують державні ресурси на свою користь, часто за рахунок населення [12, с. 14].

Корупція може мати різні форми й прояви, зокрема:

а) за ініціативою учасників: Керівна особа може вимагати хабар або іншу вигоду. Підкуп може здійснюватися з ініціативи прохача;

б) за формою вигоди: Обмін послугами або отримання вигоди в грошовій формі для отримання прибутку чи зменшення витрат;

в) за ступенем централізації:

– децентралізована корупція: хабародавці діють на власний розсуд;

– централізована «знизу-вгору»: посадовці нижчих ешелонів збирають хабарі й передають їх керівництву;

– централізована «згори-вниз»: керівник надає підвищені оклади чи премії своїм підлеглим для того, щоб вони мовчали про його незаконні дії.

Форми корупції:

1) хабарництво: отримання матеріальної чи іншої вигоди за використання службового становища;

2) розкрадання: привласнення чужого майна чи його використання для власних потреб, зловживаючи службовим становищем;

3) шахрайство: введення в оману для отримання вигоди;

4) вимагання: примушування до надання цінностей або послуг в обмін на певні дії чи бездіяльність посадовця;

5) зловживання: використання влади або службового становища для задоволення особистих інтересів;

б) кумівство: надання переваг родичам та наблизеним особам;

7) інші форми: використання службового становища для власних інтересів або інтересів інших осіб, у тому числі неправомірне втручання в діяльність інших посадових осіб чи органів [65, с. 155-156].

В Україні корупція має свої специфічні риси:

- зростання політичної корупції;
- широке залучення працівників правоохоронних органів та суддів до корупційних схем;
- тісний зв'язок з економічною злочинністю та тіньовою економікою, що сприяє масштабному розповсюдженню корупції;
- формування потужних фінансово-політичних груп з кримінальними елементами;
- проникнення корупції у всі сфери життя суспільства, що перетворює її на важливу складову функціонування цих сфер;
- формування у суспільстві терпимого ставлення до корупції та схильність до використання неправових методів вирішення проблем.

Для розробки ефективних заходів боротьби з корупцією важливим є розуміння її причин. Дослідники виділяють широкий спектр причин, що включають основні та другорядні, об'єктивні та суб'єктивні, а також специфічні, фундаментальні, правові, політичні, економічні, організаційно-економічні, інституційні, інформаційні, соціальні, культурно-історичні та моральні чинники [48, с. 232].

Визначити одну основну причину корупції є складним завданням, оскільки ці причини тісно взаємопов'язані. Однак усі вони вказують на те, що корупція має багато різних чинників, які різняться за інтенсивністю, сферою впливу та іншими аспектами, що вимагає їх детального дослідження та класифікації.

За результатами наукових досліджень українських спеціалістів, можна виділити шість основних груп причин виникнення корупції, залежно від сфери їх поширення: правові, політичні, інституційні, економічні, інформаційні та соціально-культурні. Кожна з цих груп має свої унікальні фактори, які сприяють розвитку корупційних явищ [11, с. 93].

Подолання корупції є складним і тривалим процесом, який вимагає зміни свідомості громадян, оскільки толерантність до корупції важко викоринити. Наслідки корупції є значними та часто непередбачуваними.

Серед найсерйозніших наслідків науковці виокремлюють:

- сповільнення демократизації та падіння престижу країни на міжнародній арені;
- втрату довіри до законності та влади серед громадян і бізнесу;
- гальмування економічного прогресу та утвердження корупційних схем у всіх сферах життя;
- зниження інвестиційної привабливості економіки;
- зростання цін через корупційні витрати;
- невизначеність в економічних змінах і зниження рівня життя населення;
- знищення морально-етичних норм;
- зростання злочинності і формування мафіозних кланів;
- втрата боєздатності країни;
- політичну нестабільність і потенційний крах держави [31].

Попередження корупції залежить від створення відповідних умов, адже будь-яке явище виникає лише за сприятливих обставин.

Тому для запобігання корупційним проявам важливими є такі фактори:

- а) високий рівень розвитку суспільства, в якому забезпечено високий рівень добробуту населення, є суворіші антикорупційні заходи, більше спротиву з боку громадян та менше бажання чиновників отримувати хабарі;
- б) антикорупційні органи здатні ефективніше працювати в країнах з розвиненою демократією, де чиновники цінують свої посади та репутацію;
- в) розвинена судова система, чітке дотримання законів та відсутність проявів кумівства;
- г) зменшення бюрократичного апарату і децентралізація державного управління;
- д) моральна готовність суспільства боротися з корупцією;

е) виведення економіки країни з тіні [1, с. 150].

Виявлені особливості корупції, охарактеризовані її види, форми і моделі, а також окреслені причини виникнення, сприятимуть розробці ефективних заходів для її попередження та подолання.

Отже, корупція є складним і багатогранним явищем, подолання якого є великим викликом. Для розробки ефективних методів боротьби з корупцією необхідно уточнити теоретичний підхід до аналізу цього явища.

Узагальнивши різні підходи до трактування поняття «корупція» та врахувавши його багатозначність, автори пропонують таке визначення: корупція – це складне, багатогранне системне явище, яке полягає в неправомірному і аморальному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, свого становища, статусу чи авторитету для досягнення особистих корисливих цілей, таких як збагачення чи отримання інших преференцій для себе чи інших осіб за рахунок держави чи її громадян.

Важливо зазначити, що поширення корупції на різні сфери життя суспільства призводить до формування її різних видів, форм і моделей, які детально вивчені та систематизовані в роботі. Для розробки ефективних засобів запобігання та подолання корупції досліджено причини, наслідки та умови виникнення корупційних проявів.

1.3 Проблемні питання протидії корупційним діям в Україні

На сьогодні в Україні здійснюються певні заходи щодо запобігання корупції, проте ситуація залишається без змін. Окрім окремих органів державної влади, деякі органи місцевого самоврядування також усе більше залучаються до корумпованої системи влади. Це не лише створює сприятливе середовище для організованої злочинності, але іноді й призводить до спроб організації злочинних груп на місцевому рівні.

Складність боротьби з корупцією полягає в тому, що корумповані структури можуть активно перешкоджати антикорупційним розслідуванням, використовуючи свої владні та фінансові можливості. Крім того, правоохоронна система держави не завжди готова ефективно протидіяти таким суб'єктам.

Корупція в суспільній сфері значно ускладнює процес побудови правової держави та впровадження європейських стандартів. Швидко зростає кількість зареєстрованих кримінальних справ, що стосуються корупційних діянь серед держслужбовців, таких як отримання неправомірних вигод і підкуп. Ці злочини є серйозною загрозою національній стабільності та безпеці, вони підривають авторитет державних установ, судових органів і правоохоронних структур, а також порушують моральні принципи суспільства.

Ще однією проблемою є корумпованість судової та правоохоронної системи, яка залишається високою, незважаючи на численні профілактичні заходи та інформування громадян про антикорупційні норми.

Основною проблемою залишається небажання влади вести конструктивний діалог з суспільством, оскільки державна верхівка є домінуючою силою. Наприклад, більшість законопроектів, прийнятих Верховною Радою України, спрямовані на внесення змін і доповнень до існуючого законодавства.

Особливу стурбованість викликає виборче законодавство, яке, за оцінками фахівців, має найбільший потенціал для корупційних проявів. Проблеми виникають також при формуванні та витратах на фонд виборчої системи, формуванні списків партій, депутатській недоторканності тощо.

Практика показує, що корупція в Україні стала всепроникним і агресивним феноменом, який має непередбачуваний характер і спотворює всі сфери суспільного життя: економіку, політику, управління.

Як зазначає В.О. Мандибура, «корупція становить реальну загрозу основам української держави, таким як демократія, соціальність і правовий

порядок, створюючи сприятливі умови для розвитку системної корупції. Її руйнівний вплив проявляється через інституційну експансію. Тобто корупція в Україні – це не лише проблема, що охоплює всі рівні публічного управління, а й явище, яке руйнує державні основи зсередини, ставлячи під загрозу майбутнє української державності. Як дрібна, так і велика корупція є значною проблемою в країні, при цьому найбільш корумпованими є політичні партії, законодавчі органи, публічні служби та судові органи» [32, с. 214].

З початку повномасштабної війни з РФ, корупція та війна залишаються основними проблемами для українців. Іноді питання корупції, зокрема у контексті майбутнього відновлення, викликає в громадян навіть більше занепокоєння, ніж можливість повторення бойових дій. Ці дані були представлені «Transparency International Ukraine» під час соціологічного дослідження, проведеного дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення організації за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» [34].

Опитування, що стосувалося потреб і очікувань від майбутнього відновлення країни, проводилося серед населення та мерів.

Отже, за даними опитування, українці вважають корупцію найбільшим ризиком у відновленні, вказуючи на два основні фактори: повернення корупційних схем (79%) та відсутність контролю, що може призвести до розкрадання коштів (75%). Крім того, 65% опитаних висловили занепокоєння великим масштабом руйнувань, а 63% – загрозою повторення бойових дій. Ці показники значно зросли.

Основними проблемами країни, згідно з дослідженням, учасники вважають війну (у листопаді 2023 року – 96%, а в березні 2023 року – 98%), корупцію (у листопаді 2023 року – 88%, а в березні 2023 року – 77%) та руйнування інфраструктури та житла (у листопаді 2023 року – 82%, а в березні 2023 року – 87%). Хоча наприкінці 2023 року кількість опитаних, які

побоюються війни та руйнувань, зменшилася, кількість тих, хто турбується через корупційні ризики, зросла на 11% (рис. 2.1) [19].

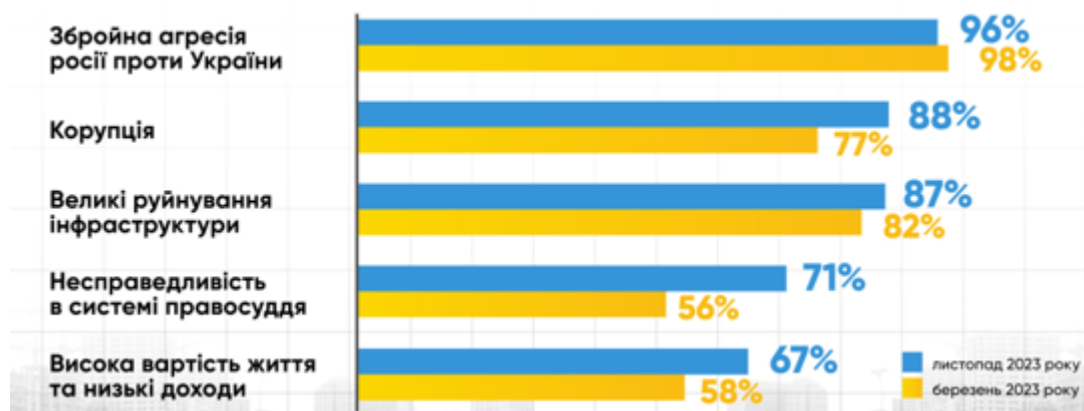

Рис. 2.1 – Результати соціологічного дослідження рівня корупції за 2023р.

[19]

За висновками експертів Transparency International Ukraine, погляди громадян щодо відновлення країни стали більш прагматичними порівняно з півроку тому. У порівнянні з дослідженням 2023 року, значно збільшилася частка українців, які вважають, що відбудова триватиме більше 10 років.

У березні 2023 року так вважали 63% опитаних, а в листопаді 2023 року – 73%. 92% респондентів переконані, що влада повинна консультиватися з громадськістю щодо питань відновлення (рис. 2.2) [19].

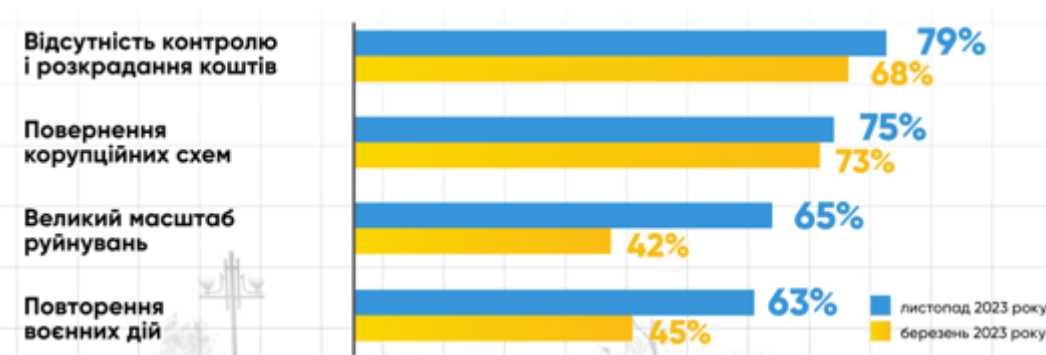

Рис. 2.2 – Результати соціологічного дослідження рівня корупції за 2023р.

[19]

Transparency International Ukraine звертає увагу на те, що більшість людей, які зазнали збитків і руйнувань (17% від усіх опитаних), не подали заявки на компенсацію. З них 37% вважають, що у держави є більш нагальні потреби. У березні 2023 року українці все більше зосереджуються на внутрішніх проблемах, серед яких корупція є одним із найбільших викликів [19].

Дослідження показує, що громадяни стають вимогливішими не лише до результатів, а й до чітко сформульованих планів, які могли б знизити їхні тривоги. Вони вимагають від влади більшої участі та чесного діалогу.

Загалом, українці 2024 рік зустрічають з більш прагматичними поглядами, але водночас з більшим бажанням активно долучатися до суспільних процесів. Негативними факторами, що на це впливають, є неможливість проведення виборів в країні, що породжує відчуття безкарності та безмежної влади серед депутатів, як Верховної Ради, так і місцевих органів управління.

Одним із прикладів цього є законопроект № 11340, прийнятий у першому читанні 18 липня 2024 року [17], який дозволяв підозрюваним чи обвинуваченим у корупційних злочинах частково відшкодувати збитки і уникнути відповідальності. Також згадаємо кримінальні провадження щодо депутатів Верховної Ради, таких як Рабінович, Деркач, Лабазюк, Тищенко, Одарченко та ін. Останній, нардеп від «Слуги народу», був засуджений до 8 років позбавлення волі за спробу підкупити ексголови Держагентства з відновлення, М. Найєма, криптовалютою на суму \$50 тисяч.

Народний депутат А. Дмитрук, разом з родиною, незаконно втік до Лондона, де наразі облаштовує нове житло, проводить час з дітьми і поширює проросійські наративи в численних ефірах, як повідомляється в сюжеті Bihus.Info.

Не припиняються й скандали у сфері військових закупівель, що здійснюються через тендерні процедури в системі Prozorro на суму, яка перевищує встановлені порогові значення та фінансується з Державного

бюджету. Вони стосуються як ремонтних, так і будівельних робіт, при цьому 70% очікуваної вартості закупівель проходить через відкриті торги. Однак, незважаючи на законодавчі зміни, конкуренція на таких тендерах залишається низькою (в середньому 1,22 учасника). Незадовільний контроль над публічними закупівлями вимагає подальших удосконалень.

Державна аудиторська служба прагне отримати більше повноважень, зокрема, право зупиняти оплату за укладеними договорами. Проте, для забезпечення справжнього контролю важливо стежити за процесом закупівель на всіх етапах, щоб виявити порушення та уникнути негативних наслідків.

Журналіст Ю. Ніколов у статті для «Дзеркала тижня» повідомляє про угоду на 13 млрд грн, в межах якої Міністерство Оборони закуповує продукти за цінами, що в разі перевищують ціни в київських супермаркетах [38]. Це викликало інтерес НАБУ, СБУ та депутатів Верховної Ради. Після скандалу у відставку подав заступник міністра оборони В. Шаповалов, а згодом і сам міністр О. Резніков.

Суспільство також активно обговорює нераціональні закупівлі, зокрема, майже 900 тис. грн, виділені на барабани для укриття в Києві, або 145 млн грн на стадіон у Ківерцях, Волинь, та закупівлі для тимчасово окупованої Запорізької АЕС.

Закупівлі, які виглядають неперіоритетними під час війни, фіксуються по всій Україні. Так, 16 травня 2022 року міська рада Бахмута придбала 3198 саджанців троянд, незважаючи на те, що лінія фронту була лише за 30 км від міста.

У селі Угорники, яке входить до складу Івано-Франківської ОТГ, Департамент інфраструктури, житлової та комунальної політики оголосив тендери на благоустрій територій біля пам'ятника Степану Ленкавському та могили «Борцям за волю України». Загальна сума тендерів становить 453 тис. грн на благоустрій пам'ятника та 254 тис. грн на могилу, що включає

встановлення бруківки, бордюрів, прибирання сміття і ремонт каналізаційних колодязів.

Ці тендери були оголошені у жовтні 2023 року, після того, як президент В. Зеленський неодноразово закликав місцевих посадовців ефективно використовувати бюджетні ресурси. Він підкреслив, що в умовах війни «бруківка та фонтани» повинні почекати, перш ніж буде досягнута перемога.

Такі випадки, на жаль, підривають довіру громадян до Верховної Ради України та інших державних органів, а також гальмують підтримку з боку міжнародних партнерів України. Активісти під стінами Київської міської державної адміністрації неодноразово скандують «Ганьба», а на плакатах можна побачити гасла, як-от: «Коли на хату нападають – її не білять, а захищають», «Бюджет для народу, а народ на війні», «Рятують життя евакуаційні авто, а не клумби або стадіони».

Екс-амбасадор США в Україні, Джеффри Пайетт, зауважив, що корупція в Україні є більшою загрозою, ніж російські танки» [46].

Отже, основними невирішеними проблемами в боротьбі з корупцією та усуненні конфлікту інтересів залишаються такі:

- пасивна співпраця державних органів, що повинні забезпечити ефективну скоординовану діяльність для розвитку антикорупційної політики в рамках Конвенції ООН проти корупції;

- невідповідність реалізації Україною міжнародних вимог щодо співпраці з громадськістю у реалізації антикорупційної політики, оскільки, незважаючи на прийняття ряду нормативних актів, жоден з них не визначає чіткої системи взаємодії держави з громадськими організаціями у боротьбі з корупцією;

- затримка у виконанні антикорупційних рекомендацій громадських організацій;

- наявність дефіциту нормативних документів, які б визначали методику оцінки рівня корупції відповідно до міжнародних стандартів;

– зростання корупціогенних факторів у виборчому законодавстві, зокрема через недосконалість законодавства щодо спонсорування виборчих кампаній та політичних партій, а також через відсутність належного правового регулювання для запобігання конфлікту інтересів серед осіб, які беруть участь у виборах [39].

Враховуючи все сказане, можна зробити висновок, що боротьба з корупцією в Україні привертає увагу не тільки правоохоронних органів, але й інших державних структур, громадських діячів, наукових кіл та міжнародних спільнот. Корупція створює перешкоди для національного розвитку і шкодить міжнародній співпраці, особливо з європейськими країнами, а також загрожує правам і свободам громадян та верховенству права

РОЗДІЛ 2

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1 Оцінка діяльності антикорупційних органів України в умовах воєнного стану

Проблема високого рівня корупції в Україні викликає занепокоєння не лише серед громадян, а й у міжнародній спільноті. Під час війни з РФ зростання корупції може поставити під загрозу підтримку України з боку союзників.

Крім того, статус кандидата на членство в ЄС Україна отримала як аванс, і для його збереження та переходу до повноправного членства необхідно вирішити проблему корупції.

Ефективна боротьба з корупцією потребує міцної законодавчої бази та належного функціонування спеціалізованих інституцій.

Розглянемо детально діяльність антикорупційних органів України:

а) Діяльність НАБУ і САП.

НАБУ (Національне антикорупційне бюро України) — це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який займається попередженням, виявленням, припиненням, розслідуванням і розкриттям корупційних та інших кримінальних правопорушень, що належать до його компетенції. Крім того, НАБУ сприяє запобіганню новим корупційним злочинам.

Розглянемо інституційні особливості діяльності Національного антикорупційного бюро України (табл. 2.1) [15].

Таблиця 2.1

Інституційні особливості діяльності НАБУ

Орган	Повноваження	Особливості
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	Досудове розслідування кримінальних правопорушень, проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, вжиття заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення, тощо	Можливість розслідувати правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, зокрема, якщо це пов'язано з попередженням, виявленням, припиненням та розкриттям зазначених вище кримінальних правопорушень; зазначене процесуальне рішення приймається директором НАБУ та за погодженням із прокурором САП, водночас за загальним правилом питання підслідності кримінальних проваджень прокурор вирішує самостійно; персональна підслідність злочинів, передбачених КК України, які були вчинені службовою особою НАБУ (окрім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), детективам підрозділу внутрішнього контролю НАБУ

Мета НАБУ – звільнення влади від корупції «заради побудови та розвитку успішного суспільства та ефективної держави», а також є вимогою МВФ та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з ЄС.

– САП (Спеціалізована антикорупційна прокуратура) була створена за вимогою ЄС як одна з умов безвізу та Угоди про Асоціацію. 14 жовтня 2014 року була прийнята нова редакція Закону України «Про прокуратуру». Прокуратура України становить єдину систему, яка здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

САП є самостійним структурним підрозділом, якій утворюється в Офісі Генерального прокурора. САП очолює керівник САП – він же є заступником Генерального прокурора.

Інституційні особливості діяльності САП представлено в табл. 2.2 [45].

Таблиця 2.2

Інституційні особливості діяльності САП

Орган	Повноваження	Особливості
Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)	підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;	САП – самостійна ланка системи прокуратури України; Утворення САП, визначення її структури і штату здійснює Генпрокурор України за погодженням з Директором НАБУ; Призначення на адміністративні посади в САП здійснює Генеральний прокурор за результатами відкритого конкурсу. Призначення прокурорів САП здійснюється за результатами відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія у складі керівника САП та визначених ним і Генеральним прокурором осіб. Склад комісії та порядок проведення нею відкритого конкурсу визначаються керівником САП. САП розташована в службових приміщеннях НАБУ. З 24.06.2016 запроваджено таємні перевірки доброчесності прокурорів.

Розглянемо показники діяльності НАБУ і САП у 2022-2023 роках [44; 45] (рис. 2.1).

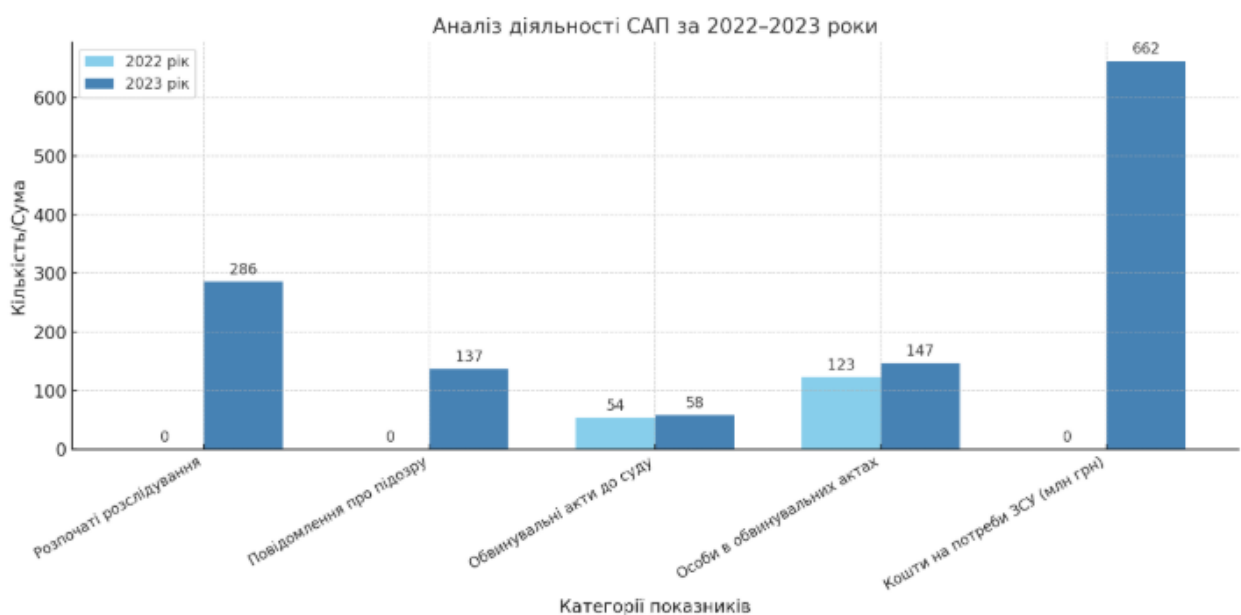

Рис. 2.1 – Показники діяльності НАБУ і САП у 2022–2023 роках

Аналізуючи показники діяльності НАБУ і САП у 2022-2023 роках, треба визначити:

а) Розпочаті розслідування: У 2023 році було розпочато 286 розслідувань, що свідчить про значне зростання порівняно з 2022 році. Це є результатом збільшення активності НАБУ і САП в боротьбі з корупцією.

б) Повідомлення про підозру: В 2023 році антикорупційні агентства повідомили про підозру 137 особам, що також є суттєвим досягненням порівняно з відсутністю цього показника у 2022 році.

в) Обвинувальні акти до суду: У 2023 році кількість обвинувальних актів, скерованих до суду, досягла 58, що свідчить про підвищену ефективність розслідувань і швидкість доведення справ до суду.

г) Особи в обвинувальних актах: Кількість осіб, проти яких були подані обвинувальні акти, склала 147 осіб у 2023 році, що також є суттєвим показником активності роботи НАБУ і САП.

д) Кошти на потреби ЗСУ: У 2023 році НАБУ і САП сприяли передачі 662 млн грн на потреби Збройних Сил України, що є важливим аспектом у контексті підтримки країни в умовах війни.

Отже, усі показники діяльності НАБУ і САП у 2023 році демонструють позитивну динаміку, зокрема в зростанні кількості розслідувань, підозр та обвинувальних актів. Також важливим аспектом є підтримка ЗСУ, що додає практичної цінності діяльності САП у 2023 році.

б) Діяльність НАЗК (Національне агентство з питань запобігання корупції). У період воєнного стану, попри тимчасове призупинення деяких функцій, НАЗК продовжує виконувати свої основні повноваження. Крім того, агентство адаптує свою діяльність, перерозподіляючи ресурси для задоволення потреб воєнного часу (табл. 2.3) [43].

Інституційні особливості діяльності НАЗК

Орган	Повноваження	Особливості
<p>Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)</p>	<p>Аналіз рівня корупції в Україні та розроблення на його основі Антикорупційної стратегії, державної програми з її реалізації, моніторинг їх виконання; аналіз чинного законодавства та виявлення корупційних норм у ньому; здійснення контролю за дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів; координація та надання методичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погодження та контроль виконання антикорупційних програм у цих органах; перевірка декларацій публічних службовців, здійснення моніторингу способу їх життя, ведення Єдиного державного реєстру таких декларацій; державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів і достовірністю включених до них відомостей, затвердження розподілу виділених з державного бюджету коштів на фінансування статутної діяльності політичних партій; співпраця з викривачами корупції, їх правовий та інший захист; розробка Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання. Антикорупційну стратегію НАЗК розробляє на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії. Після прийняття ВРУ Антикорупційної стратегії НАЗК проводить моніторинг, координацію та оцінку ефективності її виконання. Залучає громадськість до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики; здійснює обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав; здійснює інші повноваження відповідно до закону</p>	<p>За діяльністю НАЗК здійснюється громадський контроль, що забезпечується Громадською радою, яку утворюється та формується КМУ з 15 осіб за результатами конкурсу</p>

З урахуванням військово-політичної ситуації, яка призвела до виникнення нових суспільних відносин або зміни існуючих (таких як перетин кордону чоловіками призовного віку в умовах воєнного стану, діяльність

благодійних та гуманітарних фондів тощо), зміст повноважень НАЗК зазнав певних трансформацій. Проте основна сутність діяльності агентства залишилась незмінною – забезпечення формування та реалізації державної антикорупційної політики, розробка правил попередження корупції та підвищення прозорості публічного сектору.

На діаграмі 2.2 представлений порівняльний аналіз показників діяльності НАЗК за 2022 і 2023 роки [44].

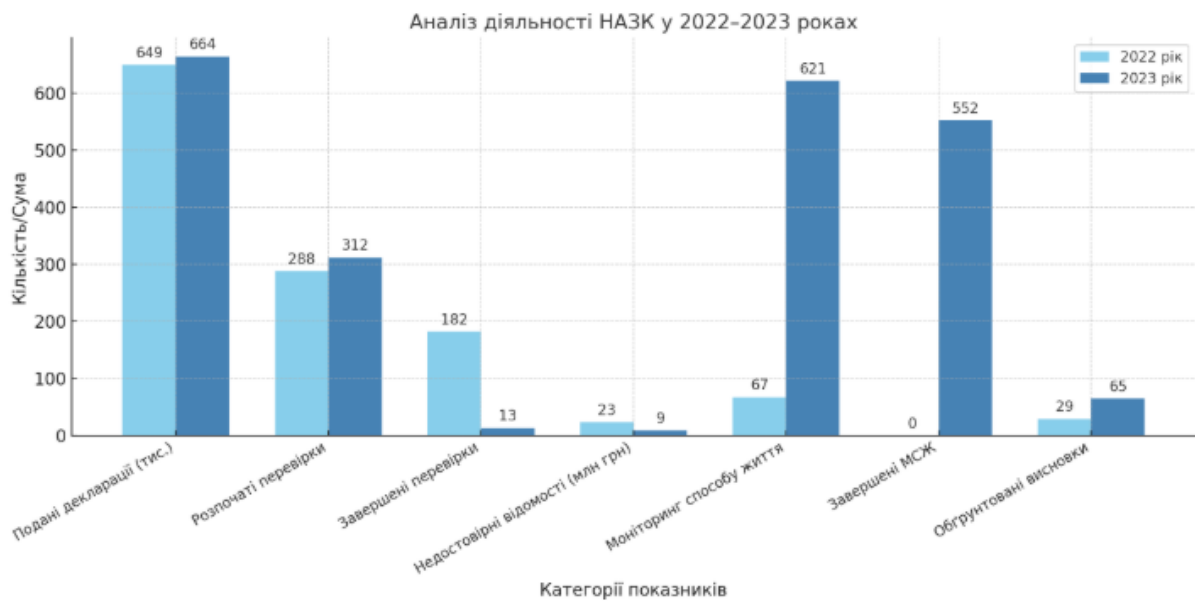

Рис. 2.2 – Результати діяльності НАЗК у 2022-2023 рр.

Аналіз діаграми діяльності НАЗК за 2022-2023 роки свідчить:

а) Подані декларації: У 2023 році було подано 664 тис. декларацій, що на 15 тис. більше, ніж у 2022 році. Це свідчить про стабільність процесу декларування навіть у складних умовах, спричинених воєнним станом.

б) Розпочаті повні перевірки: Кількість розпочатих перевірок збільшилася: 312 у 2023 році проти 288 у 2022 році. Це може свідчити про посилення аналітичної роботи та вдосконалення процесу відбору декларацій для перевірки.

в) Завершені повні перевірки. Значне зниження кількості завершених перевірок: 13 у 2023 році проти 182 у 2022 році. Це може бути пов'язано з переорієнтацією ресурсів НАЗК на інші напрями, зокрема моніторинг способу життя, або з труднощами в умовах війни.

г) Недостовірні відомості. Сума виявлених недостовірних відомостей у 2023 році суттєво знизилася: 9 млн грн проти 23 млн грн у 2022 році.. Зменшення може бути наслідком складнощів у проведенні перевірок або покращення якості декларування.

д) Моніторинг способу життя (МСЖ). У 2023 році відбувся стрибок у кількості розпочатих моніторингів способу життя: 621 проти 67 у 2022 році. Кількість завершених МСЖ склала 552, що є новим і дуже активним напрямом роботи НАЗК у 2023 році. Це свідчить про розширення компетенцій НАЗК та акцент на моніторингу реального способу життя посадовців.

е) Обґрунтовані висновки. Кількість обґрунтованих висновків щодо корупційних порушень зросла з 29 у 2022 році до 65 у 2023 році. Це демонструє підвищення результативності розслідувань та ефективності роботи НАЗК.

Отже, діаграма відображає ключові зміни у роботі НАЗК у 2023 році, зокрема було зміщено акценти з перевірки декларацій на моніторинг способу життя. Показники результативності виявлення корупційних порушень зросли. Водночас зменшення кількості завершених перевірок та суми недостовірних відомостей може свідчити про необхідність оптимізації ресурсів та вдосконалення процедур перевірки.

Слід відмітити, що в умовах війни НАЗК активізує антикорупційну співпрацю України з Європейським Союзом. Під час зустрічі з керівництвом Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF) А. Вишневський підкреслив, що «перемога у цій війні та вступ до ЄС і Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) є для

України пріоритетними завданнями. Ефективна боротьба з корупцією та шахрайством є ключовими аспектами для досягнення цих цілей» [36].

в) АРМА (Агентство з розшуку та менеджменту активів) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, що можуть бути арештовані в рамках кримінальних проваджень, а також за управління арештованими активами.

Хоча цей орган не проводить досудових розслідувань корупційних злочинів, його діяльність, на наш погляд, відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного розслідування таких кримінальних справ.

У таблиці 2.4 подано основні інституційні особливості діяльності АРМА [42].

Таблиця 2.4

Інституційні особливості діяльності АРМА

Орган	Повноваження	Особливості
Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА)	Здійснення заходів з виявлення та розшуку активів за зверненням слідчого, детектива, органів досудового розслідування, прокуратури та судів з метою арешту та конфіскації таких активів чи їх стягнення в дохід держави внаслідок визнання необґрунтованими активів. Забезпечення міжнародного співробітництва з відповідними органами іноземних держав, міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку активів. Звернення до суду щодо визнання незаконними нормативно-правових актів, правочинів, виданих\вчинених з порушенням визначених чинним законодавством вимог та обмежень; Участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.	АРМА створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах-членах ЄС відповідно до рішення Ради Європейського Союзу № 2007/845/ІНА від 06 грудня 2007 року та інших актів права ЄС. АРМА за змістом, обсягом функцій і правовим статусом не має аналогів у системі органів державної влади в Україні.

На діаграмі 2.3 представлено порівняння показників діяльності АРМА за 2022-2023 роки [42]/

Рис. 2.3 – Показники діяльності АРМА за 2022-2023 роки

Аналіз діаграми:

а) Арештовані активи (млн грн): У 2023 році сума арештованих активів склала 1800 млн грн, що на 300 млн грн більше порівняно з 1500 млн грн в 2022 році. Це свідчить про зростання ефективності роботи АРМА в забезпеченні арешту активів, що підлягають поверненню державі.

б) Вилучені активи (млн грн): У 2023 році було вилучено активів на суму 1000 млн грн, що є значним збільшенням від 800 млн грн у 2022 році. Це вказує на підвищену активність АРМА в процесі вилучення активів, що є важливим аспектом у боротьбі з корупцією та злочинністю.

в) Передані активи на управління: Сума переданих активів на управління в 2023 році становить 750 млн грн, що також вищий показник порівняно з 600 млн грн у 2022 році. Це відображає зростання ефективності управління арештованими активами та їх повернення в економіку.

г) Кількість проваджень: У 2023 році було розпочато 140 проваджень, що є збільшенням на 20 порівняно з 120 провадженнями у 2022 році. Це

демонструє активну роботу АРМА щодо ініціації та супроводження проваджень, що підтверджує її високий рівень ефективності [42].

Діаграма показує позитивну динаміку в діяльності АРМА за 2023 рік, зокрема в арешті та вилученні активів, що є важливим індикатором ефективності її роботи. Збільшення кількості проваджень та переданих на управління активів підтверджує постійне вдосконалення роботи агентства.

Отже, після Революції гідності в Україні розпочались суттєві зміни в суспільстві, зокрема, було прийнято комплексний антикорупційний пакет законів і створено нові спеціалізовані органи, такі як НАБУ, САП, НАЗК, АРМА та інші. Всі ці інституції об'єднані спільною метою – боротьбою з корупцією, реалізуючи її відповідно до своїх функцій та повноважень.

Незважаючи на виклики воєнного стану, спеціалізовані антикорупційні органи продовжили виконувати свої обов'язки, забезпечуючи запобігання корупції, не знижуючи темпів розслідування корупційних злочинів, моніторингу способу життя публічних службовців і тим самим забезпечуючи невідворотність покарання за корупційні правопорушення. Водночас зниження кількості проведених повних перевірок декларацій статків та виявлених у них недостовірних відомостей можна пояснити можливістю неподання декларацій публічними службовцями під час воєнного стану.

Попри досягнення у боротьбі з корупцією, існують проблеми інституційної спроможності спеціалізованих антикорупційних органів, зокрема, неможливість НАЗК представляти свої інтереси в судах щодо складених протоколів про адміністративні правопорушення та тривалі конкурсні процедури для призначення керівників НАБУ та САП. Незважаючи на ці виклики та загрози, спеціалізовані антикорупційні інституції змогли забезпечити безперервність свого функціонування навіть у період війни.

2.2 Вивчення міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції

Досвід міжнародної боротьби з корупційними правопорушеннями дозволяє нам скласти уявлення про основи світових антикорупційних стратегій.

Розглянемо міжнародний досвід протидії корупції в контексті впровадження його в Україні.

Німеччина. Запроваджені в Німеччині антикорупційні механізми включають намір створити реєстр корумпованих компаній. Німеччина йде на шлях іноземного досвіду, зокрема Ізраїлю. Корумпована компанія з цього реєстру не має права виконувати державні замовлення та стає об'єктом підвищеної уваги для правоохоронних органів [13, с. 110].

Практичні принципи боротьби з корупцією на рівні правоохоронних органів у Німеччині децентралізовані – на муніципальному рівні. Актуальними прикладами є, зокрема, запровадження анонімних повідомлень громадян про економічні злочини Державним управлінням кримінальної поліції Нижньої Саксонії [22, с. 13].

Подібний децентралізований підхід спостерігається і в діяльності німецької прокуратури, де на рівні місцевої прокуратури можуть бути створені спеціалізовані антикорупційні відділи. Отже, німецький досвід пропонує ефективні можливості для боротьби з корупцією на рівні децентралізованої місцевої поліції та прокуратури.

Румунія. У березні 2003 р. уряд Румунії створив спеціалізовану антикорупційну структуру – Національну антикорупційну прокуратуру [2, с. 19].

У 2006 році на її базі було створено Національне антикорупційне управління Румунії. Дане управління має право розслідувати справи, що мають особливе відношення до корупції.

Хоча Національне антикорупційне управління Румунії є прокуратурою, воно має велику кількість слідчих та спеціалістів різних спеціальностей, які

підпорядковуюються прокуратурі та не мають підпорядкованих відносин з правоохоронними органами.

Коли необхідна технічна допомога у розслідуванні конкретної справи, антикорупційні прокурори спрямовують та контролюють технічну діяльність, яку проводять інші спеціалісти та експерти в галузі економіки, фінансів, інформаційних технологій та інших галузей знань.

Щоб підпадати під юрисдикцію Національного антикорупційного управління Румунії, злочин повинен відповідати одному з наступних критеріїв, встановлених законом:

- шкода, заподіяна злочином, перевищує 200 000 євро;
- сума хабаря перевищує 10 000 євро;
- правопорушення вчинено посадовою особою.

Прокурори та слідчі Управління по боротьбі з корупцією Румунії мають такі спеціальні повноваження:

- а) здійснювати негласне стеження;
- б) перехоплення комунікацій;
- б) проводити негласні розслідування;
- в) мати доступ до фінансових даних та інформаційних систем;
- г) стежити за фінансовими операціями [2, с. 77-79].

Данія. Згідно з дослідженнями Transparency International, Данія є лідером серед країн з найнижчим рівнем корупції, що фактично свідчить про її відсутність [69]. У 2023 році індекс сприйняття корупції в Данії склав 90 балів, і країна посідала перше місце серед 180 країн світу. Водночас, у Данії не існує спеціалізованого органу, який би координував діяльність з протидії корупції [19].

Данія відзначається високою інформаційною прозорістю діяльності державних структур та свободою доступу преси до документів, на основі яких ухвалюються державні рішення. У країні активно впроваджуються ключові антикорупційні ініціативи, які стосуються державного та приватного секторів, зокрема ведення бізнесу. Ці ініціативи перебувають під контролем

громадських організацій, що сприяє ефективному нагляду та запобіганню корупційним проявам. [6, с. 5-6].

Антикорупційна діяльність у Данії орієнтована на превентивні заходи та створення культури «абсолютної нетерпимості» до корупції як явища.

Одним із основних інструментів цієї політики є Danida – датське Агентство міжнародного розвитку, яке активно розвиває принципи абсолютної нетерпимості до корупції в рамках своєї діяльності та співпраці з зовнішніми партнерами. Усі контракти, укладені з Danida, містять антикорупційні положення, що стосуються всіх умов договору. Це означає, що компанії повинні підписати декларацію про заборону хабарництва, як прояву корупції. Порушення цих положень призводить до розірвання контракту та припинення подальшого партнерства [6, с. 12].

Відповідний досвід є актуальним для України, оскільки питання залучення інвестицій у державу є складним та тривалим процесом формування іміджу держави.

Нідерланди. Країна має високі рейтинги в сфері антикорупційної діяльності. Так, Індекс сприйняття корупції у Нідерландах – 83 (посідає восьме місце серед 180 держав) [19].

Основні антикорупційні заходи в Нідерландах включають наступне: здійснення суворого громадського контролю за діяльністю державних посадовців; значну роль у боротьбі з корупцією відіграють ЗМІ, які активно публікують випадки корупції та часто проводять незалежні розслідування; інформація, пов'язана з корупційними діями (окрім тих, що стосуються національної безпеки), обов'язково стає доступною для широкої громадськості; створено спеціальну поліцію з широкими повноваженнями для розкриття корупційних злочинів; також заборонено займати державні посади особам, викритим у корупційних діяннях.

Це також супроводжується втратою всіх соціальних пільг, які надаються державним службовцям, зокрема пенсійного та соціального обслуговування. Система заохочень для посадових осіб спрямована на те,

щоб чиновнику було вигідно діяти належно та відповідально як у матеріальному, так і в моральному плані [55, с. 10-11]

Швеція. У цій державі значних успіхів у боротьбі з корупцією вдалося досягти завдяки створенню незалежної та ефективної системи правосуддя. Одночасно шведська модель протидії корупційній злочинності зосереджена на підвищенні етичних стандартів серед чиновників. Державна служба стала важливою в іміджевому плані, а доходи державних службовців значно перевищували заробітні плати представників інших професій. На початку реформування державної служби ці особи заробляли в 12–15 разів більше середньої заробітної плати по країні. Сьогодні звичайний службовець заробляє вдвічі більше, ніж робочі спеціальності. Однією з важливих особливостей шведського підходу до боротьби з корупцією є активне залучення громадськості до антикорупційної політики держави [35].

У Швеції успішно функціонує «Інститут проти хабарів», який з 20-х років ХХ століття займається моніторингом рівня корумпованості в країні. Цей інститут працює в сфері суспільної моралі, намагаючись надати громадянам чітке розуміння того, що є корупцією, а що ні. «Інститут проти хабарів» активно співпрацює з антикорупційною прокуратурою та антикорупційною поліцією, яка складається всього з 25 осіб, що займаються розслідуванням виключно корупційних справ.

У Швеції варто відзначити, що майже немає окремих антикорупційних програм чи нормативних актів. Протидія корупції в країні здійснюється не через жорсткі санкції, а завдяки ефективному впливу на свідомість громадян, формуючи у них законослухняну поведінку. Системний розвиток держави, її поступове зміцнення та збагачення, а також належні просвітницькі та профілактичні дії стали основою шведської стратегії боротьби з корупцією. Цей підхід є прикладом для інших країн, у тому числі для України.

Сингапур. У цій країні боротьба з корупцією включає суворі матеріальні санкції. За хабарництво можуть не тільки конфіскувати кошти, отримані через корупційні схеми, а й вилучити майно в розмірі, що значно

перевищує суму хабара. Крім того, особи, які вчинили корупційні злочини, позбавляються можливості займати будь-які державні посади, і їх подальше працевлаштування виявляється вкрай складним. Система покарань за корупцію в Сингапурі є однією з найбільш жорстких у світі, що значною мірою сприяє мінімізації рівня корупційних правопорушень у країні [9, с. 95].

Варто зазначити, що бути чиновником у Сингапурі – це велика честь і відповідальність. Усі матеріальні та соціальні потреби чиновника і його родини забезпечуються на багато років вперед. Однак, порушення етичних стандартів і вчинення корупційних злочинів тягне за собою надзвичайно суворі наслідки. Корупціонер може отримати тривале ув'язнення, втратити всі матеріальні та соціальні пільги, а також понести моральне осудження та ганьбу. Така жорстка система покарань сприяє високому рівню відповідальності та етичних стандартів серед державних службовців.

Антикорупційна діяльність у країні спрямована на зменшення впливу або нейтралізацію факторів, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Зокрема, до ефективних заходів, що впливають на корупцію, можна віднести:

- визначення оплати праці державних службовців за формулою, яка наближена до середнього рівня заробітної плати успішних працівників у приватному секторі, що допомагає знизити спокусу до корупції через фінансові труднощі;

- щорічна звітність державних службовців щодо майна, активів і боргів, з наданням прокурору широких повноважень для перевірки цієї інформації. У разі підозри щодо вчинення корупційних злочинів, прокурор має можливість перевіряти банківські, акціонерні та розрахункові рахунки осіб;

- забезпечення широкого доступу громадськості до інформації про корупційні діяння високопосадовців та створення позитивного іміджу та

моральної підтримки для непідкупних політичних лідерів, що сприяє формуванню атмосфери нетерпимості до корупції [55, с. 11].

Результати застосування зазначених заходів у Сінгапурі довели, що протидія корупції є одним із ключових факторів його економічного успіху [55, с. 11].

Японія. Ця країна приділяє особливу увагу кадровій політиці в боротьбі з корупцією. Вона базується на принципі меритократії, що передбачає створення умов для обдарованих і працелюбних осіб, які зможуть отримати можливість зайняти високі посади завдяки своїм здібностям, а не за соціальним чи економічним походженням. Така політика дозволяє забезпечити, щоб на керівних посадах перебували найбільш кваліфіковані та здібні особи, що зменшує ризик корупційних проявів в управлінні [52, с. 57].

Важливим етапом антикорупційної діяльності Японії стало прийняття у 2001 році Закону «Про розкриття інформації». Цей закон гарантує громадянам доступ до офіційної інформації, яку зберігають органи влади, і надає їм право вимагати розкриття інформації через Раду з контролю за розкриттям інформації, якщо доступ до неї обмежений.

Крім того, в Японії існує відкритий реєстр осіб, яких обвинувачують у корупційних злочинах або які мають зв'язки з організованою злочинністю. Це дозволяє громадськості контролювати процес притягнення винних до відповідальності.

Південна Корея. У цій країні антикорупційна діяльність спрямована на формування «культури прозорості» серед населення. Програма «OPEN», яка є онлайн-системою для розгляду заяв громадян чиновниками міської адміністрації, широко відома в усьому світі. Вона забезпечує доступ до інформації про хід розгляду справи та прийняте рішення, що виключає особисті контакти з державними службовцями і значно скорочує можливість незаконного впливу на процес ухвалення рішень. Важливість боротьби з корупцією як пріоритетного завдання підкреслено в Законі Республіки Корея «Про боротьбу з корупцією» 2002 року, згідно з яким будь-який повнолітній

громадянин має право ініціювати розслідування корупційних злочинів. Спеціалізованим органом у сфері протидії корупції є Комітет з аудиту й інспекції, який зобов'язаний розпочинати розслідування за будь-якою заявою громадян про корупцію [52, с. 58].

Китай. У цій країні діяльність ґрунтується на жорстких репресивних методах у рамках кримінального законодавства. Санкції за корупційні злочини можуть бути надзвичайно суворими, включаючи смертну кару. З 2000 року внаслідок корупційних злочинів було страчено близько 10 тисяч чиновників, що підкреслює високий рівень покарання для корупціонерів. Відповідно до Кримінального кодексу КНР, якщо сума незаконних доходів чиновника перевищує 100 тис. юанів (приблизно 14,3 тис. доларів), це карається терміном ув'язнення від 10 років і більше, аж до довічного. У випадку «особливо серйозних обставин» застосовується смертний вирок з конфіскацією майна. Це свідчить про те, що, хоча найжорсткіші кримінальні санкції можуть здаватися ефективними, вони не гарантують абсолютного викорінення корупційної злочинності [14].

На сьогодні в Китаї триває масштабна кампанія з повернення колишніх чиновників і держслужбовців, підозрюваних у корупційних злочинах, які втекли за кордон. З 2015 року до Китаю повернули понад 5 тисяч осіб, яких підозрюють у корупції. Серед них є 56 осіб зі списку 100 найбільш розшукуваних за «червоним циркуляром» Інтерполу, які переховувались у більш ніж 120 країнах і регіонах світу. В результаті цієї кампанії було повернуто понад 10 мільярдів юанів, що еквівалентно не менше ніж 3 мільярди доларів США [14].

У Китаї питаннями державного примусу займаються три основні органи. Народна прокуратура та суди реалізують кримінально-правові норми, що визначають покарання за корупційні злочини. Міністерство з нагляду відповідає за контроль і дисципліну серед державних службовців, а Центральна комісія з дисциплінарного нагляду Комуністичної партії Китаю (КПК) стежить за дотриманням дисципліни серед її членів. Окрім того,

нещодавно були створені кілька спеціалізованих установ, які займаються боротьбою з корупцією на адміністративному рівні та розслідуванням певних видів корупційних правопорушень

У Китаї, окрім найжорсткіших заходів боротьби з корупцією, активно застосовуються й профілактичні методи. Наприклад, Центральний Комітет Комуністичної партії Китаю забороняє дітям і родичам працівників на керівних посадах займатися бізнесом або виступати радниками в цій сфері. Цей захід спрямований на обмеження корупції серед вищих ешелонів влади. Однак важливо зазначити, що китайська корупція часто розглядається як частина так званої «азійської моделі» корупції, де це явище є культурно і економічно прийнятним і тісно пов'язане з функціонуванням держави.

Отже, антикорупційна стратегія Китаю вирізняється своєю унікальністю через масштаби реалізації заходів та змістовні інструменти впливу, що обумовлені такими факторами, як територіальна масштабність, чисельність населення, економічні потужності, історичний розвиток, державний устрій та форма правління. Ці особливості суттєво відрізняють китайську стратегію від інших країн світу.

Проте, як зазначає В.М. Соловйов, «китайський антикорупційний досвід є малоприйнятним для застосування в Україні, оскільки «Україною обрано демократичний шлях розвитку, що включає гарантування прав і свобод людини, закріплених у Конституції України». Тому застосування таких жорстких покарань, як позбавлення життя, є неприпустимим. У цьому контексті важливо шукати інші, не менш ефективні методи боротьби з корупцією. Водночас, досвід Китаю в сфері дебіюрократизації державного управління безумовно заслуговує на увагу, і це визначає потребу в поглиблених наукових дослідженнях у цій сфері» [56, с. 110-111].

Таким чином, корупція є однією з найсерйозніших проблем, яка негативно впливає на розвиток держав, економіку, соціальні стандарти та довіру до державних інститутів. Для її подолання не можна покладатися лише на просте перенесення іноземного досвіду, оскільки кожна країна має

свої унікальні умови, культурні традиції та історичний контекст. Тому для ефективної боротьби з корупцією Україні необхідно розробляти власну антикорупційну стратегію, яка буде враховувати специфіку національної системи управління, законодавства та громадських настроїв.

Основні елементи такої стратегії мають включати: підвищення прозорості діяльності державних органів, забезпечення дотримання прав і свобод громадян, розвиток економіки, створення умов для соціального добробуту, усунення причин і умов корупції, а також ефективне управління державними ресурсами. Важливим аспектом є також активне залучення громадськості до процесу прийняття рішень та контролю за діяльністю органів влади.

Досвід інших країн, зокрема тих, що застосовують жорсткі методи боротьби з корупцією, може бути корисним, але для України потрібно шукати підходи, що відповідають принципам демократичного розвитку та гарантують права людини. Водночас, особлива увага повинна бути приділена науковим дослідженням у сфері боротьби з корупцією та постійному вдосконаленню системи державного управління.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

3.1 Стратегічні напрямки подальшого розвитку механізмів запобігання корупції в органах публічної влади України

Система антикорупційних органів в Україні, яка складається з різних структур із різним правовим статусом, не відповідає міжнародним стандартам, оскільки в ній відсутнє партнерство між владою та громадськістю, що є нормою в багатьох інших країнах.

На високому рівні керівництво країни та національні лідери активно заявляють про необхідність боротьби з корупцією. Наприклад, у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженій Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020 [58].

У документі наголошується, що непослідовність і незавершеність реформ, а також корупція, суттєво ускладнюють вихід української економіки з депресивного стану, не дозволяють їй розвиватися стабільно та динамічно, збільшують уразливість до зовнішніх загроз і сприяють розвитку кримінальних структур. Боротьба з корупцією є одним із ключових напрямів як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, спрямованим на забезпечення її національних інтересів та безпеки. Держава твердо налаштована на утвердження конституційного принципу верховенства права, рівності всіх перед законом, а також на впровадження принципу нульової толерантності до корупції. Одним із основних завдань є забезпечення ефективної роботи органів, які займаються запобіганням корупції та протидією корупційним правопорушенням [58].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що для ефективного запобігання корупції важливу роль відіграє участь населення, об'єднаного в інститути. У

цьому контексті громадянське суспільство, зокрема його організації, що спеціалізуються на антикорупційній діяльності, має вирішальне значення. Активно проводячи інформаційно-роз'яснювальну та просвітницьку роботу серед широких верств населення, ці організації сприяють підвищенню обізнаності та залученню громадян до активної участі в протидії корупції. Таким чином, громадські організації здатні посилювати вплив на державну політику в сфері запобігання корупції, сприяючи більшій відкритості та участі громадян у цих процесах.

Слід відмітити, що ці функції закріплені в багатьох міжнародних нормативно-правових актах, що були ратифіковані Україною. Зокрема, Конвенція ООН з протидії корупції містить низку норм, які передбачають профілактичні заходи, рекомендовані для реалізації громадськими організаціями та об'єднаннями.

Зокрема, для підвищення обізнаності щодо причин і наслідків корупційних дій важливо залучати інститути громадянського суспільства. Поступове підвищення рівня культури серед населення, досягнення максимальної прозорості в процедурах надання державних і муніципальних послуг, а також постійна профілактична та попереджувальна робота з боку всіх органів державної влади та громадянського суспільства стають важливими інструментами у боротьбі з корупцією [27].

До форм і методів залучення громадян до роботи механізмів протидії корупції можна віднести такі заходи:

- створення ефективного механізму участі інститутів громадянського суспільства у проведенні незалежної антикорупційної експертизи документів;
- залучення населення до процесу розслідування злочинів та проступків корупційного характеру;
- розробка та реалізація антикорупційних освітніх програм для підвищення обізнаності;

– виховання у громадян неприязні до корупційних відносин та заохочення до чесності;

– підтримка та розвиток інтернет-порталів і веб-сайтів, які висвітлюють питання протидії корупції та надають платформу для обговорення цих проблем.

Але, як зазначає В. Ортинський, «для ефективної реалізації цих заходів та вирішення складних завдань протидії корупції в нашій країні, інститути громадянського суспільства повинні мати саме дієві законні повноваження» [41, с. 4].

Отже, тільки за умови надання необхідних прав та можливостей громадянським організаціям можна забезпечити їх активну роль у боротьбі з корупцією та впровадженні ефективних змін.

Інститути громадянського суспільства України, опираючись на міжнародний досвід, повинні активніше впроваджувати такі стратегічні напрями для підвищення ефективності боротьби з корупцією:

а) створення ефективного механізму взаємодії між правоохоронними органами та іншими державними структурами з інститутами громадянського суспільства, зокрема з антикорупційними громадськими організаціями та свідомими громадянами;

б) життя конкретних кроків для залучення громадян до активнішої участі у процесах запобігання та протидії корупції;

в) забезпечення відкритого доступу громадян до інформації про діяльність органів публічної влади, що сприяє підвищенню прозорості;

г) посилення контролю за вирішенням питань, зазначених у зверненнях громадян, а також забезпечення відповідальності за порушення норм чинного законодавства України.

Сучасні громадські організації повинні виконувати роль посередників між органами публічної влади та суспільством, особливо в контексті боротьби з корупцією.

Їхні основні функції в цій сфері включають:

- виконання функції критичного спостерігача, який здійснює моніторинг діяльності органів влади. Це включає запити на отримання інформації, виявлення корупційних правопорушень, спостереження за поведінкою публічних осіб, контролю за процесом державних закупівель та іншими аспектами їх діяльності;

- проведення адвокаційної роботи, інформаційно-роз'яснювальної та просвітницької діяльності серед громадян. Неурядові організації займаються збором і аналізом інформації, що стосується корупції, досліджують шляхи її подолання, розробляють пропозиції та створюють проекти для подальшого їх впровадження через органи публічної влади [41, с. 4].

На нашу думку, в Україні потенціал інститутів громадянського суспільства в запобіганні та протидії корупції використовуються недостатньо ефективно через ряд чинників, серед яких:

- відсутність системності в діяльності інститутів громадянського суспільства та їх недостатній розвиток;
- надмірна регламентація форм участі громадян у процесах прямої демократії;
- здебільшого консультативно-рекомендаційний характер участі громадян у державному та місцевому управлінні;
- різниця у ролі та значенні інститутів громадянського суспільства на різних територіях та рівнях державного і місцевого управління.

Тому до кола пріоритетних завдань щодо формування механізму запобігання та протидії корупції в Україні на законодавчому рівні мають входити:

- а) антикорупційна просвіта громадян;
- б) реалізація положень, що зобов'язують підприємства, установи та організації вживати заходи для попередження корупції, зокрема:
  - визначення відповідальних осіб або підрозділів, які мають займатися профілактикою корупційних правопорушень та порушень, пов'язаних із корупцією;

– створення ефективної взаємодії та співпраці між бізнес-структурами і правоохоронними органами, а також іншими органами, що займаються антикорупційною діяльністю;

– розробка і впровадження чітких стандартів і процедур, які забезпечують добросовісну роботу організацій, включаючи прийняття етичних кодексів і правил поведінки для працівників;

– вжиття заходів для своєчасного вирішення конфліктів інтересів;

– заборона використання неофіційних форм звітності та інших сумнівних практик [64, с. 163].

Одним із невирішених питань є зміна корупційного менталітету в Україні. Для цього необхідно реалізувати цілу низку заходів, головним з яких є боротьба з пасивністю населення та змінення глибоко вкоріненої в суспільстві думки про корупцію як неминучість.

На наш погляд, у боротьбі з корупцією повинні активно брати участь усі представники громадянського суспільства: політичні партії, громадські організації та асоціації, соціальні рухи, третій сектор, бізнес, місцеві органи влади, медіа, експерти, а також кожен громадянин, який безпосередньо стикається з наслідками корупційних дій.

Для того, щоб залучити цивільні групи до ефективної антикорупційної діяльності, на думку С.С. Шмарко, необхідно:

а) по-перше, озвивати інститути громадянського суспільства, зокрема некомерційні організації та їх об'єднання, сприяючи усвідомленню важливості антикорупційних ініціатив;

б) по-друге, впроваджувати систему громадянської освіти серед некомерційних організацій, навчальних закладів, залучати до цього процесу державні органи та створювати спеціалізовані центри для підвищення обізнаності про антикорупційні питання;

в) по-третє, сприяти обміну досвідом і впроваджувати новаторські форми громадської участі в різних регіонах, що допоможе у формуванні культури запобігання корупції [63, с. 50].

Для посилення ролі інститутів громадянського суспільства в протидії корупції, І. Танас і Л. Герасименко пропонують такі кроки:

- зміцнити вплив громадського контролю на процеси запобігання та боротьби з корупцією;
- розробити пропозиції для вирішення конфлікту інтересів між державою та суспільством у контексті поширення інформації через засоби масової інформації;
- визначити потенціал інститутів громадянського суспільства, зокрема громадських організацій, та збільшити їх роль у реалізації антикорупційних заходів, опираючись на положення Закону України «Про запобігання корупції»;
- провести низку організаційних заходів для активізації інформаційного обміну між громадськими організаціями, іншими інститутами громадянського суспільства, ЗМІ та органами влади [59, с. 161].

На думку Н. Підбережник, основними формами взаємодії між громадськими організаціями та органами публічної влади у боротьбі з корупцією повинні стати:

- а) спільне здійснення моніторингу та аналізу громадської думки щодо причин корупції та шляхів її подолання;
- б) створення консультативно-дорадчих експертних органів на громадських засадах при органах публічної влади за участю громадських фахівців для реалізації антикорупційних проектів, спрямованих на аналітичну, дослідницьку та інформаційну діяльність;
- в) забезпечення інформаційної прозорості про стан корупції та ефективність заходів, спрямованих на її подолання, а також виявлення конкретних випадків корупційних правопорушень;
- г) розвиток ефективних каналів для подання заяв, скарг та пропозицій від громадян з питань боротьби з корупцією;

д) організація громадського контролю за діяльністю органів влади в галузі запобігання та боротьби з корупцією через громадський моніторинг рішень, оцінку їх ефективності та подання експертних пропозицій;

е) спільна робота органів публічної влади та громадських організацій з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів державного управління, навчання посадових осіб і громадських активістів ефективним методам співпраці та взаємодії, а також інформування громадськості про її участь у процесах боротьби з корупцією [47, с. 133].

Отже, формування антикорупційної моралі та свідомості в суспільстві є важливим етапом у боротьбі з корупцією, оскільки це допомагає створити умови для стабільного і довготривалого розвитку держави та суспільства.

У Додатку Б представлені пропозиції щодо заходів, спрямованих на підвищення суспільної свідомості та антикорупційної моралі в Україні.

Узагальнюючи, треба додати, що реалізація запропонованих заходів у рамках антикорупційної політики держави є можливою лише за умови зміцнення суспільної свідомості та антикорупційної моралі серед громадян.

Також варто зауважити, що повне подолання корупції стане можливим лише за умови забезпечення високої якості життя населення, належного рівня освіти, фінансової та юридичної грамотності, а також ефективного захисту основних прав і свобод людини. Тому антикорупційна політика, на наш погляд, буде ефективною, якщо вона буде реалізовуватись на фоні економічного розвитку та підвищення рівня соціального забезпечення населення.

Проведений аналіз антикорупційних заходів дозволяє виділити дві основні стратегії: вертикальну (зосереджена на швидкому зменшенні корупції та досягненні прийняттого рівня) та горизонтальну (спрямована на повне усунення корупції в країні). Обидві стратегії повинні діяти синхронно для досягнення найкращих результатів у боротьбі з корупцією.

Підсумовуючи, важливо підкреслити, що підхід до боротьби з корупцією має бути комплексним і включати правові, освітні, соціальні та

економічні заходи, щоб корупція не лише знижувалась, а й не ставала нормою суспільного життя.

3.2 Удосконалення правового врегулювання інституту викривачів в Україні як складника протидії корупції в Україні

Державна політика здебільшого спрямована на протидію корупції, яку розглядають як перешкоду для розвитку суспільства та загрозу національній безпеці. Однак у цьому процесі залишається відкритим питання захисту людини, її права на безпеку та свободу від переслідувань за викриття корупційних дій.

В Україні, попри наявність розвиненого антикорупційного законодавства та створення низки спеціалізованих органів (НАЗК, САП, НАБУ, АРМА тощо), нажаль, справжній прорив у боротьбі з корупцією досі не відбувся.

Особливо у воєнний час, коли країна протистоїть РФ, держава повинна використовувати ефективні антикорупційні інструменти. Серед таких механізмів ключову роль має відігравати інститут викривачів корупції та порушників. Слід зазначити, що в Україні цей інститут найдетальніше врегульовано у Законі України «Про запобігання корупції» [51].

У статті 53 розділу VIII цього Закону викладено правові засади державного захисту осіб, які сприяють боротьбі з корупцією. Зокрема, частина 1 цієї статті визначає викривача як особу, яка, будучи переконаною в достовірності інформації, повідомляє про порушення вимог зазначеного закону іншими особами [51].

Як відмічає В. І. Бенедик, термін «викривач» в українській мові є аналогом англійського слова *whistleblower*, яке буквально означає «той, хто дує у свисток» [5, с. 212].

Іншими словами, викривач інформує про правопорушення або загрозу його вчинення, і це стосується не лише антикорупційної сфери. В Україні з 1

січня 2020 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [50].

По-перше, серед ключових змін визначено правовий статус викривачів, встановлено гарантії їхнього захисту та створено безпечні умови для викриття корупційних діянь.

По-друге, викривачі (за виключенням співучасників без угоди зі слідством) мають право на винагороду – до 10% від суми предмета злочину (що перевищує 5 000 прожиткових мінімумів) або збитків державі, але не більше 3 000 мінімальних заробітних плат, якщо надана інформація стала ключовою у доказуванні злочину і раніше не була відома правоохоронним органам.

Ці нововведення викладено у ст. 537 Закону «Про запобігання корупції» [51]. Крім того, повідомлення про корупцію може здійснюватися через засоби масової інформації, професійні спілки чи громадські організації.

Для забезпечення конфіденційності інформація подається через анонімні канали, створення яких покладено на НАБУ та НАЗК. Такими каналами можуть бути гарячі лінії, онлайн-платформи чи електронні поштові скриньки [50].

Механізм захисту викривачів, передбачений законодавством, має потенціал для ефективної реалізації, але його справжня дієвість залежатиме від часу та практичної реалізації в Україні. Гарантії, такі як безоплатна правова допомога, компенсація витрат на адвокатські послуги, психологічна підтримка та створення безпечних умов для викривачів і їхніх сімей, є важливим кроком у підтримці їхньої діяльності.

Водночас експерти наголошують на необхідності розширення поняття «викривач корупції». Їхня роль не має обмежуватися лише антикорупційною сферою. Викривачі можуть значно сприяти вирішенню проблем у таких галузях, як екологія, контроль якості продуктів харчування, фармацевтика або захист прав людини. Розширення цього поняття забезпечить охоплення

ширшого кола суспільно важливих питань, стимулюючи активність викривачів у різних сферах.

Водночас, як зазначає З. Загиней, аналізуючи положення ст. 53 розділу 8 Закону України «Про запобігання корупції», «відсутність належних механізмів реалізації законодавчих норм залишається ключовою проблемою, яка потребує невідкладного вирішення» [16, с. 133].

Відповідно до ч. 4 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», обов'язок створення умов для подання працівниками повідомлень про корупційні правопорушення покладено на НАЗК, а також на інші державні органи та органи місцевого самоврядування.

Водночас, доцільним видається перекладання цього обов'язку на спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, які мають відповідну компетенцію та ресурси для забезпечення ефективної роботи таких механізмів.

Частина 5 ст. 53 регламентує порядок розгляду анонімних повідомлень. Перевірку викладених фактів здійснює керівник відповідного органу, який, у разі виявлення ознак кримінального чи адміністративного правопорушення, передає інформацію спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції. Такий порядок дозволяє забезпечити оперативність і належну фаховість у розгляді подібних повідомлень.

Водночас вважаємо, що всі результати перевірок повідомлень про корупцію доцільно передавати спеціально уповноваженим суб'єктам для подальшого аналізу та оцінки. Такий підхід сприятиме забезпеченню належного контролю, посиленню антикорупційного моніторингу та підвищенню ефективності реагування на виявлені факти корупції.

Окремі положення, що регулюють інститут викривачів, також визначаються в Кодексі адміністративного судочинства України. Зокрема, частина 3 статті 49 передбачає участь Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) як третьої сторони у справах, що стосуються негативних заходів впливу, які були застосовані або створені роботодавцем

щодо працівника. Це стосується ситуацій, коли працівник або член його сім'ї повідомляє про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» [23].

До таких заходів впливу належать звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у підвищенні по службі, зниження заробітної плати тощо. Участь НАЗК на боці позивача має на меті захист прав викривачів та забезпечення належного розгляду справ, що стосуються їхньої діяльності, а також гарантування справедливості та об'єктивності при вирішенні таких справ [23].

Згідно з Кодексом законів про працю України, ст. 235 передбачає, що якщо працівника було звільнено через його повідомлення або повідомлення члена його сім'ї про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, і він відмовляється від поновлення на роботі, орган, який розглядає трудовий спір, може ухвалити рішення про виплату компенсації. Розмір такої компенсації становить шестимісячний середній заробіток працівника. Це забезпечує фінансову підтримку для працівника в разі відмови від поновлення на роботі, сприяючи захисту прав викривачів [23] тощо.

Для посилення функціонування інституту викривачів в Україні пропонується впровадження зарубіжного досвіду в діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Це може включати надання викривачам певних пільг, таких як: кар'єрне зростання, преференції під час працевлаштування в органах влади або переведення на іншу посаду. Такі практики вже ефективно застосовуються у США, КНР, Канаді та ін країнах.

Досвід США: У Сполучених Штатах особлива увага приділяється анонімності викривачів та їхній добросовісності. Викривач має заповнити детальну форму, яка включає підтверджувальні матеріали та джерела інформації. Особа викривача розкривається лише адвокату, проте у випадку

підозр щодо достовірності інформації його особистість може бути розкрита для перевірки відповідей.

У США також функціонують програми профілактики злочинності, такі як «Зупини злочинця» (Crime Stoppers), які забезпечують грошову винагороду (від 100 до 1 000 доларів США) за інформацію про злочини. Інститут викривачів успішно адаптується до запобігання корупційним злочинам, пропонуючи винагороду до 25 тис. доларів за інформацію про корупційні правопорушення.

Крім цього, у США діють понад тисяча організацій, які підтримують викривачів. Відомим прикладом є випадок із фармацевтом у 2009 році, який повідомив про шахрайство другої за величиною мережі аптек Walgreens щодо завищення цін на рецепти для програми Medicaid. Викривач отримав 5 мільйонів доларів винагороди за свою участь у справі. У 2003 році американський фармацевт викрив компанію Johnson & Johnson у використанні шахрайських маркетингових стратегій. У своєму позові він зазначив, що компанія просувала препарат для лікування шизофренії, який не отримав затвердження від відповідних державних органів. За свої дії викривач отримав винагороду у розмірі 27,7 мільйона доларів США [20, с. 12-13].

Впровадження подібних механізмів в Україні може сприяти підвищенню активності викривачів та ефективності боротьби з корупцією, створюючи умови для їхнього захисту і заохочення.

За останні два десятиліття у понад 30 країнах світу розробили та ухвалили або спеціальні закони для захисту таких осіб, або включили деякі гарантії захисту викривачів у трудове, антикорупційне законодавство чи в етичні кодекси працівників.

Серед країн із спеціальним законодавством у цій сфері можна виділити Канаду (Public Servants Disclosure Protection Act), США (The Intelligence Community Whistle-blower Protection Act of 1998), Японію (Whistleblower

Protection Act, 2004), Румунію (Romanian Whistleblower's Law, 2004), Велику Британію (Public Interest Disclosure Act, 1998) та інші [62, с. 147-148].

Канада. У Канаді важлива роль у процесі службового викриття належить посадовій особі, відповідальній за прийом повідомлень про неправомірну поведінку службових осіб. Ця особа, відома як старший спеціаліст (Senior Officer), відповідає за аналіз і перевірку інформації, проведення службових розслідувань, консультування викривачів, координацію їхніх дій, підготовку звітів та надання рекомендацій керівництву організації.

Старший спеціаліст призначається заступником керівника міністерства чи установи Канади, а його контактні дані публікуються для співробітників та розміщуються на сайті Управління цінностей та етики державної служби. Це управління контролює ефективність внутрішніх процедур викриття. Старший спеціаліст підпорядковується заступнику керівника та щорічно готує звіт про свою діяльність [16, с. 128].

У публічному секторі Канади чітко визначено перелік правопорушень, які підлягають розслідуванню, а також заходи для захисту інформаторів, забезпечення їхньої конфіденційності та заборону будь-якого тиску чи впливу на них.

Південна Корея. У Південній Кореї значну увагу приділяють ролі викривачів, забезпечуючи високий рівень конфіденційності та надаючи матеріальні винагороди. Національний антикорупційний орган — Корейська незалежна комісія з боротьби з корупцією (КНКБК) була створена у 2002 році згідно з Антикорупційним актом 2001 року. До 2005 року в різних регіонах Кореї було відкрито 23 антикорупційні цивільні центри для збору інформації про корупцію від громадян [4, с. 58].

У 2004 році в Південній Кореї був створений підрозділ, відповідальний за організацію захисту та надання винагород інформаторам. Антикорупційний закон уперше запровадив систему захисту інформаторів від будь-яких негативних наслідків їхньої діяльності. Оновлений у липні

2005 року Антикорупційний акт забезпечив посилений захист для тих, хто повідомляє про корупційні діяння. КНКБК та інші слідчі органи не мають права розкривати особистість інформатора без його згоди. В основі цієї системи лежить принцип конфіденційності, що передбачає збереження анонімності інформатора та вжиття додаткових заходів для забезпечення його безпеки. У разі порушення цього принципу, Комісія проводить розслідування та застосовує дисциплінарні заходи до винних осіб.

Якщо інформатору загрожує небезпека, Комісія може запросити захист від поліції. Антикорупційний акт також гарантує інформатору робоче місце, фізичний захист і пом'якшення покарань. У разі неналежного ставлення до інформатора, він має право звернутися до Комісії з вимогою відновлення на посаді або переведення на іншу. Крім того, інформатори отримують фінансову винагороду за свою діяльність, яка може досягати 2 мільярдів вон, якщо їхні дії принесли значну користь державному органу або запобігли великим втратам. Ця сума значно збільшена порівняно з попередньою версією закону, де винагорода становила лише 200 мільйонів вон [4, с. 61].

У період з 2012 до 2017 року Комісія отримала 28 246 повідомлень про порушення. В результаті розслідувань було розкрито 220 випадків, унаслідок чого вдалося повернути 60,3 мільйона доларів. Інформаторам, які сприяли викриттю порушень, було виплачено 6,2 мільйона доларів у вигляді винагороди.

Японія. У Японії гучним прикладом стало викриття колишнього генерального директора компанії Olympus Майкла Вудфорда, який розповів про багаторічне приховування збитків компанією. З 1990 року Olympus приховувала втрати в розмірі 1,5 мільярда доларів США. У 2011 році М. Вудфорд був звільнений перед тим, як компанія визнала ці порушення. Показово, що двоє керівників, які брали активну участь у приховуванні, відповідали за роботу гарячої лінії для викривачів. Згодом Майкл Вудфорд отримав компенсацію в розмірі 15,4 мільйона доларів США за своє звільнення шляхом позасудового врегулювання [20, с. 24-25].

За словами В.І. Василенчука та О.В. Грибовського, «попри визнання важливості інформаторів у виявленні та протидії корупції, лише в деяких країнах Європейського Союзу існує законодавча база, яка забезпечує належний захист інформаторів і відповідає сучасним стандартам. До таких країн належать Люксембург, Румунія, Франція, а також Велика Британія та Ірландія» [8, с. 227-228].

Наприклад, у таких країнах, як Велика Британія та Франція, законодавство про захист викривачів визначає певні критерії до осіб, які можуть вважатися викривачами. У Великій Британії це працівники або колишні працівники підприємства, які виявили порушення під час виконання своїх професійних обов'язків [7, с. 667].

Франція. У Франції законодавство щодо викривачів має свої особливості. Наприклад, колишні працівники не можуть бути визнані викривачами. З одного боку, це обмежує можливість будь-якої особи повідомляти про відомі їй правопорушення. З іншого боку, така норма забезпечує більшу достовірність отриманої інформації, яка часто підтверджується доказами, такими як документація чи конкретні обставини правопорушення.

1 вересня 2022 року у Франції набув чинності новий Закон № 2022-401, спрямований на вдосконалення роботи інституту викривачів. Відповідно до цього закону, викривачем визнається фізична особа, яка без прямої фінансової вигоди та добросовісно повідомляє або розкриває інформацію про порушення, злочин, загрозу чи шкоду загальним інтересам, а також про спроби приховати такі порушення. Це також стосується порушень міжнародних зобов'язань, ратифікованих Францією, односторонніх актів міжнародних організацій, норм права ЄС, законів чи постанов (стаття 1 закону) [66].

Особи, які володіють важливою інформацією про правопорушення, можуть повідомити про неї через внутрішні канали, якщо вони вважають, що це дозволить усунути проблему та не призведе до будь-яких утисків. Однак,

закон також передбачає можливість використання зовнішніх каналів. Інформатор може передати інформацію про порушення безпосередньо: компетентним органам, адвокатам, судам, установам, органам чи агентствам ЄС, уповноваженим отримувати інформацію про порушення відповідно до Директиви ЄС 2019/1937 (стаття 3).

Новий закон Франції забезпечує захист не лише інформаторам, а й:

а) посередникам – будь-яким фізичним особам або некомерційним юридичним особам приватного права, які допомагають інформатору повідомити чи розкрити інформацію;

б) фізичним особам, пов'язаним з інформатором, таким як клієнти або отримувачі їхніх послуг;

в) юридичним особам, з якими інформатор працює або перебуває у взаємодії [20, с. 24].

Такий підхід дозволяє створити комплексний механізм захисту для всіх осіб, які можуть бути залучені в процес повідомлення про правопорушення, що значно підвищує ефективність боротьби з корупцією та іншими злочинами.

Отже, одним із ключових аспектів подолання корупції є створення ефективної системи правового захисту викривачів. Це передбачає ухвалення відповідного закону, який гарантує захист прав викривачів, створення доступних і безпечних каналів для повідомлення про корупційні дії, а також запровадження санкцій за порушення їхньої конфіденційності, випадки переслідування чи утисків з боку осіб, на яких вони вказали. Важливими є також реформи судової та правоохоронної систем, спрямовані на реальний захист викривачів, та створення незалежного органу для розслідування отриманих повідомлень.

На нашу думку, антикорупційна стратегія України має ґрунтуватися насамперед на активній участі суспільства, адже саме воно є основною рушійною силою. Інформація, надана викривачами, повинна допомагати державі виявляти корупційні правопорушення, які шкодять суспільним

інтересам, сприяти проведенню розслідувань, а також пошуку й поверненню незаконно привласнених активів.

Необхідно регулярно проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, орієнтовані на різні соціальні групи. Їх мета – підвищення рівня співпраці між владою і громадянами у протидії корупції, а також усунення толерантного ставлення до цього явища. Важливо просувати нові форми взаємодії, засновані на принципах діалогу та партнерства.

Окрім боротьби з високопосадовцями, потрібно приділяти увагу й третім особам, які залучені до схем незаконного збагачення. Реформування національного антикорупційного законодавства має враховувати найкращі практики європейських країн. У багатьох з них уже ухвалено спеціальні закони для захисту викривачів, а також включено гарантії їхнього захисту до трудового та антикорупційного законодавства й етичних кодексів. Такий підхід забезпечує всебічну підтримку викривачів і сприяє посиленню боротьби з корупцією.

Згідно з рекомендаціями, які надала організація «Transparency International Україна», для повноцінного функціонування інституту викривачів необхідно:

- забезпечити доступні та безпечні, передусім зовнішні, канали для розкриття інформації. Це включає запровадження санкцій за порушення анонімності й конфіденційності викривачів, а також за будь-які утиски чи переслідування з боку осіб, на яких вони вказали;

- поширити правовий захист викривачів не тільки на випадки розкриття корупційних злочинів, визначених Законом України «Про запобігання корупції», але й на всі інші незаконні дії;

- реформувати судову та правоохоронну системи для забезпечення реального захисту викривачів, а також створити незалежний орган для розслідування повідомлень про порушення;

– розробити чіткі процедурні механізми в законодавстві, які забезпечать практичну реалізацію норм щодо захисту викривачів, щоб вони не залишалися лише декларативними [68].

Дослідники С.О. Кравченко та В.В. Комашко виділяють кілька напрямків удосконалення інституту викривачів у контексті європейської інтеграції України.

Серед основних пропозицій:

– розвивати механізми прийняття та обробки повідомлень від викривачів, включно із використанням Єдиного порталу повідомлень викривачів і проведенням особистих зустрічей із ними відповідальних посадових осіб. Важливим є вдосконалення процедур розслідування корупційних злочинів;

– доповнити Закон України «Про запобігання корупції» окремою статтею «Заборона переслідування викривача», запровадивши кримінальну чи адміністративну відповідальність за переслідування чи погрози викривачам;

– унормувати механізми відповідальності за зловживання імунітетом викривачів і попереджати такі випадки. Також слід забезпечити захист осіб, які постраждали через хибні повідомлення;

– розробити спеціальний закон для комплексного регулювання діяльності інституту викривачів [29, с. 56].

Погоджуємося з думкою дослідників, що «такі кроки сприятимуть зміцненню інституту викривачів, що є важливим інструментом у боротьбі з корупцією» [35, с. 56].

У підсумку слід зазначити, що питання захисту викривачів корупції залишається актуальним і потребує подальшого вдосконалення. Головним аргументом на користь цього є усвідомлення того, що корупція є масштабною проблемою, яка вражає політичну та економічну сфери життя суспільства і є однією з ключових причин уповільнення демократичного розвитку України.

Викриття корупції є дієвим і відносно простим інструментом боротьби з цим явищем. Однак викривачі не повинні, як це часто буває зараз, побоюватися за своє життя, недоторканність та безпеку через протидію з боку корумпованих осіб у владі.

Поки в деяких країнах викривачі допомагають економити державам мільярди доларів, в Україні культура викриття корупційних злочинів лише починає свій розвиток на законодавчому рівні. Ключове питання полягає у впровадженні міжнародного досвіду та забезпеченні реальної дії прийнятих норм. У суспільствах із обмеженою свободою ЗМІ та корумпованою правовою системою викривачі залишаються у зоні високого ризику.

Пріоритетними напрямками у цій сфері є:

- адаптація найкращих міжнародних стандартів до національного законодавства;
- підтримка осіб, які виступають проти корупції;
- аналіз досвіду створення нормативно-правової бази в інших країнах;
- формування позитивного психологічного сприйняття суспільством викривачів і розуміння важливості їхньої діяльності.

Таким чином, інститут викривачів може стати ефективним інструментом залучення громадськості до боротьби з корупцією як в Україні, так і в країнах ЄС. Це можливо за умови розробки та впровадження спеціальних норм і гарантій, які враховують усі аспекти статусу та діяльності викривачів, створення дієвих механізмів подання інформації про незаконну діяльність і розгляду таких повідомлень, а також підвищення рівня антикорупційної культури в суспільстві.

ВИСНОВКИ

Отже, узагальнюючи дослідження, можемо зробити відповідні висновки.

Корупція є деструктивним і глобальним явищем, яке виникає з соціальних процесів і підживлюється політичними, економічними та правовими чинниками. Вона має значний негативний вплив на державу та суспільство, завдаючи соціальної і економічної шкоди, особливо в умовах нестабільності. Корупція здатна пристосовуватись до нових обставин, постійно еволюціонуючи, що ускладнює її подолання та вимагає постійних змін у підходах до боротьби з нею.

Корупція завдає серйозного збитку суспільним інтересам, і цей збиток безпосередньо залежить від масштабів і форм її прояву.

Відсутність ефективних запобіжних механізмів сприяє стрімкому розростанню корупції, що проникає у нові сфери. Це призводить до інституалізації корупції, коли вона стає невід'ємною частиною суспільного життя, руйнуючи соціальні цінності і паралізуючи правові інститути.

У результаті формується симбіоз між олігархічним бізнесом і корумпованим вищим чиновництвом, який функціонує на тіньових коштах і забезпечує великий прибуток через сприяння управлінським рішенням, що дають олігархам нечувану вигоду.

Тотальна корупція серйозно підриває правові основи держави, перетворюючи право на товар, що особливо негативно позначається на громадянах і підприємцях. Вони змушені постійно платити «данину» і давати хабарі для реалізації своїх законних прав.

Корупція є небезпечним явищем, яке властиве будь-якій країні, але різниця полягає в тому, що деякі держави змогли створити ефективні стратегії боротьби з корупцією. Їхній досвід може бути корисним для України, особливо з огляду на її прагнення до євроінтеграції.

Для ефективної боротьби з корупцією Україні необхідно розробити та впровадити повноцінну антикорупційну політику, яка повинна мати системний і регулярний характер.

Основні напрямки для цього включають: вдосконалення законодавства, попередження корупції та зміну свідомості громадян. Важливо також вивчити досвід країн, які успішно борються з корупцією, оскільки світовий досвід надає значні можливості для вдосконалення антикорупційних заходів. Варто розглядати як комплексні міжнародні стратегії, так і окремі національні ініціативи, що довели свою ефективність у боротьбі з корупцією.

Аналіз інституційних особливостей забезпечення антикорупційної політики в Україні, зокрема через оцінку повноважень і завдань, покладених на НАБУ, САП та НАЗК, показав, що удосконалення інституційного механізму є важливим фактором у боротьбі з корупцією.

Це не лише сприяє ефективній боротьбі з корупційними проявами, але й посилює євроінтеграційні процеси та підтримує національні зусилля у здобутті воєнної перемоги.

Цілком справедливо, що застосування зарубіжного досвіду може суттєво допомогти Україні в подоланні корупції.

Однак важливо враховувати, що впровадження цих практик повинно відбуватися з урахуванням специфічних реалій і особливостей українського контексту, щоб забезпечити їх ефективність і адаптацію до місцевих умов.

В процесі дослідження було виокремлено три основні положення, які є ключовими для ефективної реалізації антикорупційної політики в Україні.

По-перше, важливість активної участі громадянського суспільства через антикорупційні організації, що дозволяє застосовувати комплексний підхід до боротьби з корупцією.

По-друге, необхідність мінімізації бюрократичних бар'єрів і удосконалення діяльності правоохоронних та судових органів, зокрема в частині захисту викривачів корупції.

По-третє, роль прозорої комунікації між органами публічної влади і громадськими організаціями через спільний моніторинг, роз'яснювальні програми та забезпечення відкритості інформації, що сприятиме підвищенню ефективності антикорупційних заходів і розвитку демократичних процесів в Україні.

Переконані, що тільки за умови системної взаємодії між державними органами, громадськістю та міжнародними партнерами можна створити дієву антикорупційну політику, яка сприятиме сталому розвитку країни, зміцненню її правових та демократичних основ, а також досягненню євроінтеграційних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Л.В. Сутність явища «корупція» та причини її існування в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 148-153.
2. Ахтирська Н.М. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. Київ : Віче, 2015. № 18. URL: <http://www.viche.info/journal/4910/>
3. Бабенко К.А., Лазаренко С.Ж. Корупція в системі вищої освіти: сутність, причини та наслідки. *Державне правління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=812>
4. Басанцов І.В., Зубарева О.О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2016. 113 с.
5. Бенедик В.І. Інститут викривачів в Україні: проблеми визначення поняття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 212–215.
6. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. К., 2015. 42 с.
7. Бугайчук К.Л. Міжнародні та зарубіжні стандарти правового статусу та захисту викривачів корупції та їх імплементація в національну практику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 665–669.
8. Василичук В.І., Грибовський О.В. Міжнародні принципи захисту осіб, які надають допомогу із запобігання та протидії корупції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №4. С. 223-232. URL: http://elar.naiu.kiev.Ua/bitstream/123456789/677/1/2_1.pdf
9. Голіна В., Колодяжний М. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2. С. 92–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2015_2_12

10. Гура В.В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. *Вчені записки Університету «КРОК»: зб. наук. праць*. Київ: ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК», 2021. Вип. № 4 (64). С. 76-84.
11. Дмитрієв Ю.В. Причини виникнення корупційних ризиків у системі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №4. С. 92-95.
12. Дрьомов С.В., Кальниш Ю.Г. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії / за ред. Ю. Г. Кальниша. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2010. 88 с.
13. Дульський О.О. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення боротьби з корупцією. Реалії і перспективи його впровадження в 46 Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2018. № 1 (27). С. 108–116.
14. Економічне зростання Китаю в сучасних умовах. *Офіційний сайт незалежної аналітичної платформи VoxUkraine*. URL: <https://voxukraine.org/uk/ekonomichne-zrostannya-kitayu-v-suchasnih-umovah/>
15. Завдання, цінності та принципи діяльності. *Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua/about-the-bureau/zasadi-roboti/zmist-ta-pryncypu-diyalnosti/>
16. Загинеї З.А. Викривачі корупції: quid prodest? *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. Ч. 1. С. 125–136. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/01/zaginej.pdf>.
17. Законодавство України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
18. Індекс сприйняття корупції-2023: Україна покращила свій показник на 3 бали. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/indeks-spryynyattya-koruptsii-2023-ukraina-pokraschyla-sviy-pokaznyk-na-3-baly/>
19. Індекс сприйняття корупції. CPI 2023. Веб-сайт Transparency International Ukraine. URL:

- <https://translate.google.com/?hl=ru&sl=uk&tl=en&text=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0&op=translate>
20. Калітенко О., Масат Т. Посібник викривачам корупції (Українське видання посібника, пілотна версія): посіб. / за ред.: О. Михальченко, І. Кудінської, С. Юхимовича, Г. Сандули, В. Рудковської. 2017. 65 с. URL: http://vykryvachi.trudovi.org/wpcontent/uploads/2017/09/Book_Vukrivachi.pdf.
  21. Калмиков Д.О., Сінченко Д.В., Сорока О.О., Хавронюк М.І., Шведова Г.Л. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів. Кив: ФОП Москаленко О. М., 2017. 242 с.
  22. Клеменчич Г., Стусек Я. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей. Б.м. : Організація економічного співробітництва і розвитку, Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії, 2007. 133 с.
  23. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446.
  24. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. *Верховна Рада УРСР*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
  25. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. 240 с.
  26. Кодекс України про адміністративні правопорушення [від 07.12.1984 № 8073-X](#) // *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122*). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
  27. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, N 49*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
  28. Користін О.Є., Посполітак А.І. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності

- працівників органів внутрішніх справ. *Право і суспільство*. 2014. № 2. С. 170–176.
29. Кравченко С.О., Комашко В.В. Розвиток інституту викривачів корупції в контексті європейської інтеграції України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4 (35). С. 50–58
30. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією(ETS 173. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2007, N 47-48). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
31. Лазаренко С.Ж. Суб'єктивні причини поширеності корупції в системі державної служби в Україні. *Державне правління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=817>.
32. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання. Київ: Парламентське видавництво, 2017. 488 с.
33. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
34. Міжнародна громадська організація по боротьбі з корупцією «Transparency International». URL: [URL:https://www.transparency.org](https://www.transparency.org).
35. Міжнародний досвід протидії корупції. URL: <http://sd.net.ua/2018/03/09/mizhnarodnij-dosvid-protidiyi-korupciyi.html>
36. НАЗК посилює антикорупційний напрям співпраці України з Європейським Союзом - А.Вишневський провів низку робочих зустрічей у Брюсселі. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-posylyuye-antykoruptsijnyj-napryam-spivpratsi-ukrayiny-z-yevropejskym-soyuzom-a-vyshnevskij-proviv-nyzku-robochyh-zustrichej-u-bryusseli/>
37. Невмержицький Є. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізм протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.
38. Ніколов Ю. Дзеркала тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/author/yuriy-nikolov>
39. Новак А.Н. Феномен корупції в системі публічного управління: сучасний зміст та методологічні засади дослідження. *Публічне*

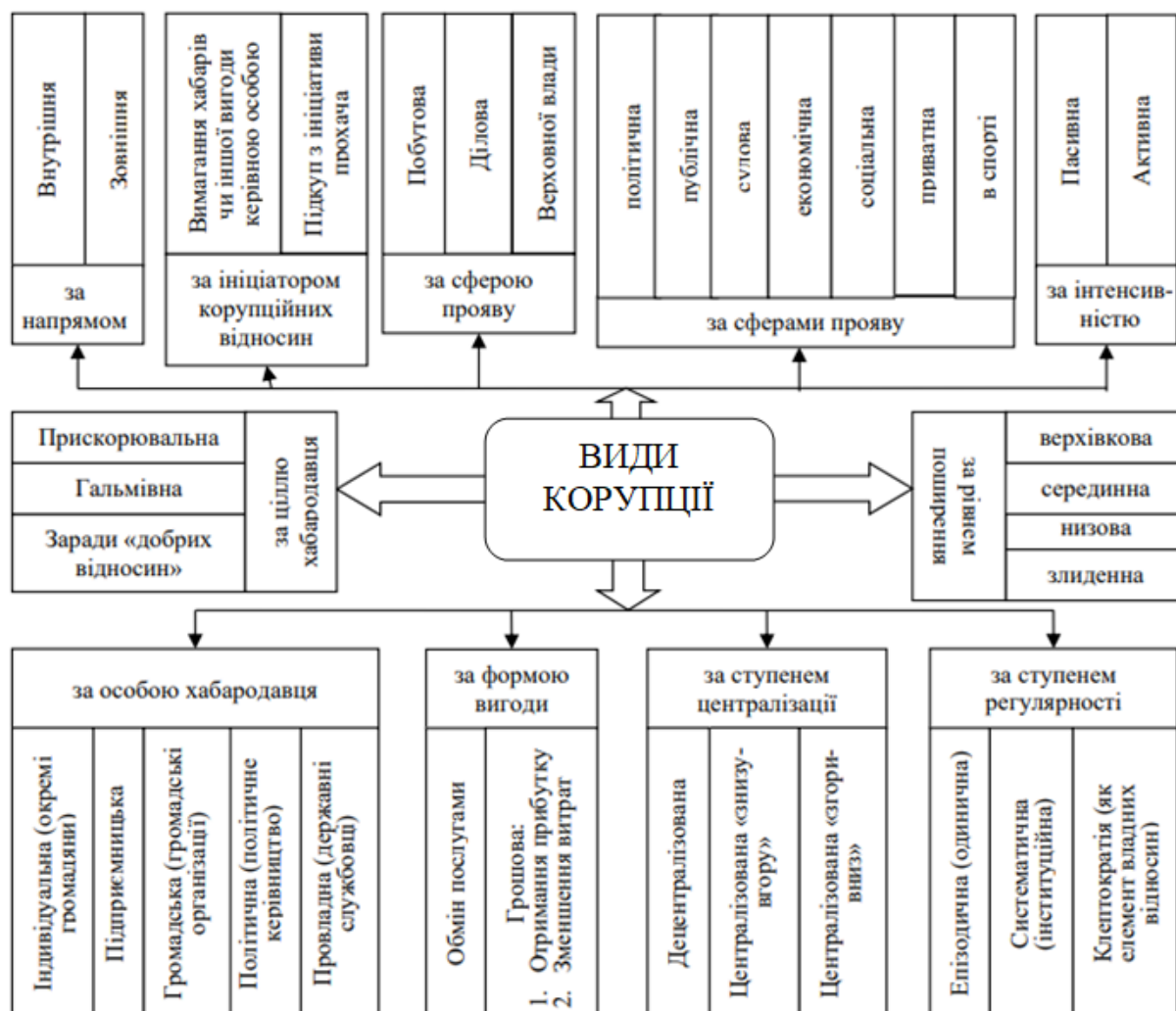
- адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_5
40. Нонік В.В. Типологія корупційних відносин: державно-управлінський погляд. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 99-102.
41. Ортинський В. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 3 (27), 2020. С. 1–6.
42. Офіційний сайт Агентства з розшуку та менеджменту активів. URL: <https://arma.gov.ua/>
43. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>
44. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/about-the-bureau/zasadi-roboti/zmist-ta-pryncypy-diyalnosti/>
45. Офіційний сайт Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/bacennya-misiya-cinnosti-diyalnosti-prokuraturi>
46. Пайетт Д. Українська корупція страшніше російських танків. *UkrMedia інтернет-газета*. URL: <https://ukr.media/politics/238369/>
47. Підбережник Н. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3 (48). ч. 1. С. 131–137.
48. Плекан В. Особливості та причини виникнення корупції в правоохоронних органах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 231-238.
49. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовт. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 34. Ст. 266.
50. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2022: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-20#Text>

51. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 49, ст.2056. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
52. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам в зарубіжних країнах та адаптація їх досвіду в Україні. *Вісник Української академії державного управління*. 2012. № 3. С. 56–59.
53. П'ясецька-Устич С. В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища в сучасній українській економіці. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28-1. С. 19-26.
54. Рамкове рішення Ради про боротьбу з корупцією в приватному секторі: міжнародний документ від 22 лип. 2003 р. № 2003/568/ПВД. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_945.
55. Романюк Б.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал*. Київ: Вид-во Міжвід. наук.-дослід. центру з пробл. боротьби з організованою злочинністю, 2019. № 21. С. 9–16.
56. Соловйов В.М. Протидія корупції та бюрократизму: досвід Китаю. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2017. Вип. 24. С. 108–116.
57. Скочиляс-Павлів О. В. Корупція як негативне соціально-правове явище: ознаки та причини. *Право та державне управління*. 2019. № 2(35). Т.2. С. 41-46.
58. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
59. Танас І., Герасименко Л. Посилення ролі громадянського суспільства та засобів масової інформації у виявленні та запобіганні корупції. 2017. С. 159-161. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4153/1/%20ЗБІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p159-161.pdf

60. Тіماشов В. Причини та умови корупції в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2017. № 865. С. 338-344.
61. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: міжнародний документ від 4 листоп. 1999 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102.
62. Шостко О.Ю. Правовий захист викривачів корупційних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал: електрон, наук. фах. вид.* 2017. № 3. С. 146-150.
63. Шрамко С.С. Роль громадської свідомості у запобіганні корупції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Випуск 28. Том 3. 2019. С. 48– 51.
64. Якимюк Б.М. Вплив громадських організацій на протидію корупції в Україні. *Інвестиції: практика та досвід (серія «Державне управління»).* № 18/2016. С. 161–164.
65. Яцків І.І. Механізм, причини та заходи протидії корупції: загальна характеристика. *Держава і закон: теорія, практика, методика: зб. наук. пр.* ІваноФранківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2008. Вип. 3. С. 155-163.
66. France – Whistleblowing Laws in Europe: An international guide. 2021. URL: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2021/06/whistleblowingguide/france>.
67. Johnson G. *Exploring Corporate Strategy.* 6th ed. Pearson Education Ltd: FT Prentice Hall. 2002. 1082 p
68. Transparency International Україна. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
69. Transparency International the global coalition against corruption. URL: <http://www.transparency.org/cpi2014/results>.

Види корупції

ДОДАТОК Б

ЗАХОДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ МОРАЛІ

НАПРЯМОК	ОСНОВНІ ЗАХОДИ
1. Інформаційно-просвітницькі кампанії	<ul style="list-style-type: none"> - Організація національних інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності громадян про шкоду корупції та її вплив на розвиток держави. - Випуск соціальної реклами, яка демонструє негативні наслідки корупції. - Впровадження спеціальних програм на телебаченні, радіо та в соціальних мережах, присвячених темі антикорупції.
2. Освіта з раннього віку	<ul style="list-style-type: none"> - Включення антикорупційної тематики до шкільних програм: уроки права, етики та громадянської освіти. - Проведення тренінгів, семінарів та конкурсів для школярів і студентів з тематики прозорості та доброчесності. - Випуск навчальних посібників і матеріалів, які популяризують етику та боротьбу з корупцією.
3. Розвиток громадянської активності	<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка громадських організацій, які займаються антикорупційною діяльністю. - Заохочення громадян до участі у проектах, спрямованих на моніторинг діяльності органів влади. - Організація форумів, обговорень та громадських слухань з питань антикорупційної політики.
4. Навчання державних службовців	<ul style="list-style-type: none"> - Проведення регулярних тренінгів і

	<p>семінарів для держслужбовців щодо норм етики та запобігання корупції.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розробка кодексів доброчесності для працівників державних установ. - Встановлення механізмів прозорості та підзвітності у діяльності службовців.
5. Використання сучасних технологій	<ul style="list-style-type: none"> - Впровадження електронних платформ для зворотного зв'язку між громадянами та владою щодо корупційних випадків. - Популяризація електронного врядування для мінімізації людського фактору в адміністративних процесах. - Розвиток мобільних додатків для інформування про корупцію та надання консультацій.
6. Співпраця з медіа	<ul style="list-style-type: none"> - Проведення журналістських розслідувань щодо корупційних схем і публікація їх результатів. - Підтримка незалежних медіапроектів, які висвітлюють антикорупційні ініціативи. - Організація публічних дискусій за участю журналістів, експертів та громадськості.
7. Заохочення до доброчесності	<ul style="list-style-type: none"> - Визнання та нагородження громадян і організацій за антикорупційні ініціативи. - Запровадження конкурсів серед держслужбовців на найкращу практику прозорості та підзвітності. - Публічне визнання доброчесності як соціально важливого стандарту поведінки.

